

İslâm'dan Ayrılan Cereyanlar

YEZİDİLİK ve YEZİDİLER

Dayıt ÖZCU

BİRLEŞİK

İslamdan Ayrılan Cereyanlar

YEZİDİLİK VE YEZİDİLER

Davut OKÇU

Van - 1993

"EĞER PEYGAMBERLİK, ÇALIŞMAKLA ELDE
EDİLEN BİR ŞEY OLSAYDI, ONU MUTLAKA
SULTAN'UL EVLİYA ŞEYH ADİYY BİN MUSAFİR
(ŞEYH HADİ) ELDE EDERDİ."

ŞEYH ABDULKADİR GEYLANİ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

A- YEZİDİLİĞİN DOĞUŞU

1- a) Mevcudatın yaratılışı	12
b) İnsanın yaratılışı	13
2- Yezidiliğin doğuşu ile ilgili iddialar	14
3- Şeyh Hadi'nin hayatı ve şahsiyeti	16
4- Sultan Yezid kimdir?	19
5- Hazreti Hüseyin'in şehit edilmesi	21

B- İMAN ESASLARI

1- İmanın şartları	22
2- Alah'a iman	22
3- Meleklerle iman	24
a) Melek-i Tavus	24
b) Şeytan	24
4- Kitaplara iman	26
a) Mushaf-a Reş	26
b) Kitab-a Celev	28
5- Peygamberlere iman	32
a) Şeyh Hadi	33
b) Sultan Yezid	33
6- Ahirete iman	35
a) Cennet - Cehennem	35
b) Sırat - Mizan - Haşr	35
7- Din'den çıkma (İrtidat)	36
8- Yezidi olunur mu ? Şartları nelerdir ?	36

C - İBADET

1- Abdest - Namaz	37
2- Oruç	46
3- Zekât	47
4- Hac	47
5- Cenaze âdâbı - Ta'ziye	49
6- Evlenmenin şartları ve adabı	61
a) Küfüvvet	
b) Nişan - Nikah - Düğün	
7- Sünnet olma - Kirvelik	63
8- Kurban - Adak	63
9- Yiyecek ve Giyecekler ile ilgili hükümler	64
10- Kutsal gün ve geceler	65
11- Muhtelif dualar	66
12- Temizlik anlayışı	68
13- Ticaret ve çiftçilik	69

D- SOSYAL HAYAT

1- Dini önderlik ve din görevlileri	70
2- Sosyal gruplar	70
3- Yezidilerin Yezidilerle münasebetleri	74
4- Yezidilerin Müslümanlarla ilişkileri	75
5- Yezidilerde eğitim-öğretim	76
6- Yerleşim bölgeleri	77
7- Yezidilerin tarihi	77

E- DİNİ KISSALAR

1- Sultan yezid kıssası	79
2- Hz. hüseyin'in şehit edilmesi	81
3- Şem'unkepo kıssası	83
4- Said bin Cer kıssası	83
5- Yaratılış kıssası
(Şeyh Fahrettin ve Yakup)	84
6-Şeyh Hadi ve Şeyh Abdulkadir Geylani kıssası	89

SONUÇ 99

KAYNAKLAR 102

ÖNSÖZ

Alemlerin yaratıcısı Allah (c.c)'a hamd eder, O'ndan yardım diler, bağışlanmamızı Ondan iste riz. Tövbelerimizi O'na sunar, nefislerimizin şerrinden ve her türlü fena amellerimiz için yine O'na sığınırız. Çünkü "Allah'ın hidayet ettiğini sapıtacak, sapıtığını da hidayete erİştirecek kimse yoktur."

İslam Dini, bütün insanlığı cehaletin zifiri karanlığından kurtararak ilmin, medeniyetin ve adaletin aydınlığına kavuşturmuştur. İslamiyetten önceki dönemde görülen şey, yalnızca vahşet ve cehalettir.Kız çocuklarını diri diri toprağa gömecek kadar sapıklığa gömülen insanlar; Kur'anın nuruyla aydınlandıktan sonra insanlık tarihinin en adil, şefkatli, merhametli ve mümütevazi insanları haline gelmiştir.

Allah'u Teala'ya sonsuz hamd ve şükür ederiz ki, bizi bu yola o sevk etmiştir. Eğer o bizi sırat'ı müstakim'e yöneltmeseydi,kendiliğimizden bu yola girmemiz mümkün olamazdı. Onun göndermiş olduğu son peygamber olan Hz. Muhammed (S.A.V)e, ehli beytine salat ve selam olsun.

İtikadi ve tarihi kaynaklardan yapılan araştırma ve mahallinde yüzyüze diyalog ile inançlarını, sosyal ve ameli yaşantılarını kaynağından tespit etmeye çalıştığımız YEZİDİLİK akidesinin teşekkülü,uzun yıllardır küçük bir züm re tarafından yaşatılması fevkalade dikkati caliptir.Dışarıya kapalı olarak sadece köy ve mezralarda hayatiyetlerini sürdüren Yezidiler 8 ve Yezidilik inancı hakkında henüz ciddi bir çalışma yapılmamıştır.Dini emirler gereği başka din mensuplarına akideleriyle ilgili en ufak bir bilgi sızdırmadıkları için bu güne kadar yazılanların büyük bir kısmı nazari olmaktan ileriye gidememiştir. Yezidiliğin esasını dilden dile dolaşan Arapça,Farsça ve Süryanice ile karışık Kürtçe dualar oluşturmaktadır. Kitabımıza bu duaların tercumelerini de dahil etmiş bulunuyoruz.

Orta çağda, Yukarı Mezopotamya ve özellikle Hakkari civarındaki halkın pek azı okuma yazma biliyordu. İslami emirler layıkıyla net olarak anlatılmadığından cehalet ortalığı kasıp kavuruyordu. Bölge insanı dinini öğrenmek için yol göstericilere muhtaçtı. Zaten Şii'lik ve Ehli Sünnet arasındaki şiddetli mücadele bu mün'likada da yüzeyde ve katı bir biçimde sürüyordu.

İslam ahlakını ve akaidini yaşamak ve yaşatmayı gaye edinen, İmamı Gazali'nin dostu Şeyh Adıyy bin Musafir, bu bozuk ve başsız ortamda Hakkari yakınlarındaki LALEŞ'e yerleşti. Bir taraftan vaaz ve irşadlarda bulunurken, diğer taraftan Şii tehlikeye karşı Emevilerin ve hasseten Yezid bin Muaviye'nin iddia edildiği gibi suçlu olmadığını anlatıyordu. Şahsiyeti ve cazibesi sayesinde az zamanda tekkesi bölge insanlarıyla dolup taşmaya başladı.

Takiyyudın Muhammed el Vaiz, Şeyh Adıyy'in doğumundan itibaren başlayan üstünlüğünü ve veliyullah olduğunu şu iddialarıyla zikreder:

Babası Musafir b.İsmail bir mağarada inzivaya çekilerek uzun süre(30 yıl)ibadet ettikten sonra bir gece rüyasında bir ses işitti:

- "Ey Musafir ! git, eşinle birlikte Allah'ın emrini yerine getir.. Şöhreti Şarktan garba kadar her yanı saracak veli bir oğlun dünya'ya gelecektir."

Musafir, doğruca eşine gitti ve rüyasını anlattı. Hamı:

- "Minareye çıkıp, ey ahali! aldığım emir üzerine geldim. Her kim Allah' (c.c) ın emrine uyarsa, ona veli bir oğul nasip olacaktır, diye sesleneceksin." Dedi

Bu nidaya binaen o gece on üç veli dünya'ya gelmiştir.

Sonra annesi Adıyy'e hamile kaldı. Memleketinde öğrenime başladıktan sonra zamanın alim ve mutasavvıflarından Şeyh Hammad Ed-Debbas ve Şeyh Ukeyl El-Muncibi'den ders aldığı rivayet edilir. Gençlik yıllarını ilim ve irfanla tezyin etmekle meşgul iken, bir gece rüyasında şöyle bir çağrıya muhatap olur:

- "Makam seç ! Allah (c.c) sayende ölmüş kalpleri diriltecek !."

Şeyh Adıyy, nefisle mücadele ve irşad için kurduğu "Adeviyeye" veya "Sohbetiyye" Tarikatlarıyla bir çok alimin başaramadığı hizmetleri başarmıştır.

Bidayette münzevi bir hayatı seçerek kuşlar ve hayvanlar ile ünsiyet kurdu. Bu ıssız ve insanlardan uzak hayatında nefisini teziye ve terbiye ye çalışmıştı. Zaten Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Irak'ta tasavvufi çalışmaları da, O başlatmıştır.

Ancak vefatından sonra dini ve siyasi varisleri, Kur'anı Kerimin "Kur'anı ucuza satmayınız." Fermanını dinlemeyerek, sadece iktisadi ve siyasi çıkarlarını gözeterek yalan yanlış tefsir ve te'villerle zaten kültür düzeyleri çok düşük olan bölge halkını bir inkar ve hurafe bataklığına sapladılar.

Dini itikatların dejenerasyonu (tahrifatı) umumiyetle ya inançların geleneklerle kaynaşarak değişik şekilde yorumlanması veya kasıtlı siyasi yahut ekonomik çıkar sağlamaya matuf olarak vaki olmuştur. Kutsal kitapların tahlilinde sebollardan yararlanarak somut anlatıma gidilmesi, Tanrıya, Melek ve Cinlere nesnel biçimde izahatlar getirilmesi, özellikle ortaçağ dünyasında büyük ölçüde dini tahrifatların tezahürüne sebebiyet vermiştir. Bu akidevi depremin en çok Yahudilik ve Hristiyanlığı sarstığı, ilahi kitapların dahi şekil değiştirdiği, ayrıca bütün semavi dinlerin beşiği olan Ortadoğunun zelzeleye odak noktası teşkil ettiği görülmektedir. Bu cümleden olmak üzere İslam Dininden de etkin olmamakla beraber Kadıyanilik, Dürzilik, Bahailik ve Yezidilik gibi küçük çaplı kopmalar meydana gelmiştir.

Türkiyede sayıları 30-40 bin civarında olan Yezidilerin inançları ile ilgili olarak şiddetli tabu ve yasaklara rağmen canlı kaynaklardan elde edilen detaylı bilgiler, dua ve ibadetlere ait ibarelere de yer verilmiştir.

Siirt, Batman ve Mardin üçgeninde meskun olan yezidiler içinde akidesine vukufu ile tanınan ve kitabımızın hazırlanmasında sorularımızı cevaplayarak, Çeşitli ibadetlere ait dua ve kıs-saları

kasetlere çekmemize müsaade eden Beşiri ilçesi Texeriye köyünde mukim Sayın Hasan Erk Bey'e bu vesile ile teşekkürü bir borç bilirim.

Gayret bizden, başarı Allah (c.c) tandır.

DAVUT OKÇU

A- YEZİDİLİĞİN DOĞUŞU

1- a) Mevcudatın (varlıkların) yaratılışı : Yezidiliğin kutsal kitabı Mushaf'a Reş'te ifade edildiği gibi, yaratma Tanrı tarafından İnci'nin yaratılmasıyla başlamıştır. Bilahere yaratılan ENFER adlı kuş kırk bin sene inci'yi sırtında taşımıştır.Pazar gününden başlamak üzere haftanın yedi günü ve her gün bir ulu melek yaratılmıştır. Sonra da yedi kat gökyüzü, yer ve güneş yaratıldı cumartesi gününün meleği Şeyh Fahrettin (Melek Nurail) İnsan ve hayvanları,kuşlar ve vahşi hayvanları yarattı. (1)

Yarattıklarını hırkasına koyduktan sonra diğer melekler ile birlikte inciden çıktı. İnciye öyle bir bağırma ile bağırды ki, inci ayrılıp dört parça oldu ve karnından su çıktı, deniz oldu ve dünya deliksiz ve deşiksiz oldu. Melek Cebrail olarak bilinen Şeyh Secadettin perşembe günü yaratıldı. Tanrı, Melek Cebraili bir kuş suretinde yarattı ve onu kendi elleri ile salıverdi. (2)

Cebrail yeryüzünün dört köşesini yaptı ve bir sefine (gemi) inşa etti.Cebrail bu sefineye gelerek otuzbin sene kaldı ve Laleş'te durdu (3)

Cebrail dünya'ya seyahat etti ve taş döndü ve dünya arz oldu. Titremeye başlayan dünyanın sakin olması için, Cebrail beyaz

İncinin iki kıtasına emretti. Bir kıtası Güneş ve Ay oldu ve beyaz inci kırmıtlarından yıldızları yarattı ve süs olsun diye gök yüzüne astı. (4)

Meyvalı ağaçları, bitkileri ve dağları sonra da yeryüzü üzerindeki gökyüzünü yarattı.

- 1- Yaratma konusunda Huda'nın, büyük meleklerini de görevlendirdiği ifade edilmektedir.
- 2- Melekler; Semavi dinlerden etkilenerек kanatlı olarak ve daha çok kuş suretinde tasavvur edilmektedir.
- 3- Hazreti Nuh'un Gemisi'nin Cudi Dağında sakin olması olayına benzer bir düşünce geliştirdikleri görülmektedir.
- 4- Kuar'an-ı Kerimde geçen " gökyüzünü yıldızlarla tezyin ettik." Ayetine benzer bir ifadeye yer verilmiştir.

﴿Kitaba Celevin yedinci maddesinde"diğer âliheler benim işime karışamazlar ve her ne olursa olsun maksadımdan beni caydıramazlar." Denilerek Mushafa Reş'de ifade edilen ve yaratma işlerine meleklerin de iştirak ettiği görüşü teyid edilmektedir. Meleklerin de görevleri ve hakları belli olup, birbirlerinin haklarına karışamazlar.Abtağus,tayin edilmiş muayyen vakitler için vekilleri aracılığı ile emirlerini uygulatır.Eğer isterse tenasuh'ul ervah sureti ile istediğini bu aleme ikinci ve üçüncü kez gönderir.﴾⁽¹⁾

b) İnsanın yaratılışı

Hz.Adem ve Hz.Havva anamız Hudanın yarattığı ilk insanlardır. Ancak Havva anamız, Adem baba babamızın kürek kemiğinden yaratılmıştır. Adem ve Havva'nın yetmişiki çocuğu bulunuyordu. Sait B. Cer ki,Yezidi soyunun cediti'dir,sadece Ademin kanından yaratıldığı için diğer bütün çocuklardan asaleten daha üstündür. Bu sebeptendir ki Yezidiliğin hem dini hemde irki olarak bozulmadan devam edegeldiğine inanırlar.

Telkin duasında "Hakikat deryasından bir nutfe olark anamın rahmine duhul ettim. Ölmeden evvel mutlaka bir erkek evlat ile şad olmak isterim. " Cümleleriyle erkek çocuğa çok daha fazla değer verildiği anlaşılmaktadır. Said Bin Cer'ın yaratılışına esas olan kanın sadece Hz. Adem'den alınmış olmasının bu yargıya varmalarında payı büyük olup, Hz. Havva'nın yaradılışından kaynaklanan ve kanına sirayet eden noksanlıklar bulunduğu savunulmaktadır.

(Yaratılış ile ilgili geniş bilgi için Şeyh Fahrettin ve Yakup ile Said Bin Cer kıssalarına bakınız.)

1- Tenasuh'ul Ervah: Hint dinlerinde bulunan bir düşüncedir ki, esas itibariyle ölen kimsenin ruhunun başka canlıların bedenine girerek tekrar dünya'ya gönderilmesi şeklinde anlaşılmaktadır. Ancak ölen kimsenin tekrar kendi suretinde ikinci veya üçüncü kez gönderileceği ifade edilmektedir.

2- Yezidiliğin doğuşu ile ilgili iddialar.

a) Haricilerin ileri gelenlerinden Yezid Bin Uneys tarafından kurulduğu iddiası, inançlarındaki çok cüz'i benzerliklerden kaynaklanmıştır. Halbuki gerek Yezidiliğin ortaya çıkışının bilinen tarihi gerekse Şeyh Adiy'in yaşadığı dönemin farklı olması bu tezin geçerliliğine mani olmaktadır.

b) Yezidiler muhtelif dualarında "Tı Ezdai" ifadesini kullanırlar. "Beni sen yarattın." Anlamına gelen bu ibare, diğer bütün insanlardan farklı bir yaratılışa sahip olduklarının bir nişanesi olarak sık sık kullanılır.Hz.Adem den sonraki babalarının Said Bin Cer (Testinin oğlu Said olarak yorumlarlar) olduğunu iddia ettikleri gibi,onu Ezda olarak da zikrederler. Kendilerine Yezidi veya bölge halkı dilinde E'zidi denilmesinin gerçek sebebi Said Bin Cer ile ilgili itikadları olduğunu ileri sürerler. Çünkü Ezda'ı kelimesi zaman içinde değişime uğrayarak bugünkü şeklini almıştır.Ayrıca Ezda'yı (Said Bin Cer) Huda ayrıcalıklı bir şekilde yarattığından bu isme kutsallık izafe edilmiştir. Ezda +i ibaresi Ezdaya mensup olanlar anlamına da gelmektedir.

İran'daki Yezd kenti ve Farsçadaki Yezdan kelimesinin itikadlarında değeri ve yeri tespit edilememiştir.

c) Yezidi isminin Yezid B. Muaviye'ye nisbetle bu zümreye verildiği yolundaki iddia Yezidiler tarafından kabul edilmemektedir. İslam Tarihi ve diğer kabul görmüş bilgi ve belgelere aykırı olarak Yezid'in, Muaviye'nin oğlu olduğunu kabul etmezler. O'nun nur olduğunu ve Huda'nın bir elçisi olduğunu,bozulan dünya düzenini yeniden te'sis etmek için insan suretinde gönderilen bir resul olduğunu, görevini bitirdikten sonra da tekrar göğe ref edildiğine inanırlar.

Kendilerine yapılan bu yakıştırmaların Yezid'e olan saygı ve alakalarından kaynaklandığını savunurlar. (Yezid ile ilgili düşünceleri için "Sultan Yezid kıssası" na bakınız.)

Kaynakların incelenmesi sonucu, Yezidiliğin Şeyh Adiy'm doksan yaşında iken hac farızasını eda etmek üzere Hicaza gitme-

sinden ve öldüğüne inandıkları sırada(dört yıl sonra) Laleş' teki tekkesine dönmesini müteakip (Şeyhin suretine girmiş) kötü bir ruh olduğu zannıyla katledilmesi ile beraber ortaya çıktığı tezi kabul görmüştür.

"Yezidi" isminin bu taife için kullanılmasının da Yezid Bin Muaviye ile çok sıkı bağlantısı bulunmaktadır. Şiiliğe karşı 12. yüzyılda ehli sünnet akidesini samimiyetle müdafaa eden Şeyh Hadi'nun vefatından sonra fikirleri maksatlı olarak sapıtılmıştır. Bütün tarih kitaplarının hilafına, Yezidin Muaviye'nin oğlu olmadığı, aksine onun şiddetli bir muhalifi ve rakibi olduğu hiçbir yazılı belge olmadığı halde iddia edilmekte, insan suretinde dünyaya gönderilmiş bir melek olduğu savunulduğundan düşmanları tarafından haklı olarak Yezidi ismi ile isimlendirilmişlerdir. İbni Teymiyenin bu husustaki düşünceleri tarafımızdan derlenen kıssa ve dualar ile de teyid edilmektedir.

İbni Teymiye risalesinde, "Hz. Osmanın şehadetinden sonra O'nun kanını dava edenler ve Hz. Ali'ye biat edenler arasında malum çekişmeler zamanla siyasi ve itikadi bölünmelere neden olmuş, Hz. Ali taraftarlarından rafıziler, bütün sahabeyi tekfir ediyordu. Bütün bunlar devam ederken halk halifeden bu tür insanların cezalandırılmasını istiyordu. Bu arada bazı alimlerin tekfir (küfür ile itham) ve tel'in (lanetleme)in ağır sorumluluğunu anlatmaları üzerine cesaret alan bir takım iktidar yanlıları Yezid B. Muaviye'yi övmeye başladılar, ta ki bu övgü Yezide evliyalık ve hatta enbiyalık izafe edecek kadar ileri gitti. Salih olarak nitelendirilen Yezide karşı olanları "cehennemlik" olarak ilan ettiler. Yıllardan sonra Şeyh Hadi'nin torunu Şeyh Hasan (Mushafa Reş'te büyük melekler arasında zikredilir) gerek Yezid ve gerek babası hakkında fevkaledede mubalağalı sözler ve yazılar yaydı.⁽¹⁾ Yezidiliğin islamiyetten çok farklı bir çizgiye çekilmiş olması, araştırmacıları olayların seyrinde rolü bulunan bir başka Yezid ve Adıy'ler aramaya sevk etmiştir. Ancak tarihi olayların cereyanı, zamanlama, kutsal

1- Diyanet İslam Ansiklopedisi, Adıy Bın Musafir maddesi

addedilen mekanlar, dualar ve kıssalarına yerleşen görüşler bu araştırmaların bilgi eksikliğinden kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Ancak böylesine büyük çaplı dejenerasyonun cehalet ve körü körüne sadakatten başka sebepleri de araştırılmalıdır. Yani, Yezidilerin isimleri telaffuz edilirken ellerini göğüslerine basıp, eğilerek saygıyla yadettikleri Şeyh Hadi, Adiy B. Musafir den, Sultan Yezid'de Yezid Bin Maviyeden başkası değildir. Lakin İslamiyet'ten bu ölçüde uzak bir inancın teşekkülünün sosyal, siyasal ve kültürel sebebi ciddi olarak tahlil edilmelidir.

3- Şeyh Hadi'nin hayatı ve şahsiyeti

Adeviye ve sohbetiye diye tanınan tarikatın kurucusu sayılan, sonraları Yezidiliğin kurucusu olduğu ileri sürülerek sahip çıkarılan Adiy B. Musafir, Baalbek şehrine bağlı beyti far'da takriben 460-467 hicri yıllarında doğmuştur. 90 yaşında vefat ettiği dikkate alındığında 550-557 hicri yıllarında baki aleme irtihal etmiş ve Laleş'teki tekkesine gömülmüş olduğu hesaplanmaktadır.

İbnü Hallikan; Şeyh Adiy'in torunlarının dedelerinden kalantasa vufi hatırayı, tarikat adap ve erkanını devam ettirdiklerini, bölge halkının Şeyh'e ve torunlarına büyük bir saygı ile bağlı bulunduğunu anlatır.

İbnü Teymiye: Şeyh Adiy'in nesep yönünden halife Hakim Bin Mevran'a, tarikat yönünden Hz. Ömer'e ulaştığı yolundaki iddiaları red ederek, Şeyh Adiy ve O'na tabi olanları İslam'a sadık ve muttaki kimseler olarak vasıflandırır Bida'tten uzak, ehli sünnet akidesine müntesip olduklarını bildirir.

Şa'rani; Şeyh Adiy'ye bir çok keramet isnat ederek, O'nun hergün bahr'ı muhit'teki (büyük Okyanus) " altıncı ada " ya gidip geldiği ve orada ikamet ettiğini, Abdulkadir Geylani'in ise, O'nu " mana sultanı " olarak nitelediği, müritlerinin kendisine son derece sadık olduğunu, bu hürmet ve bağlılığın etkisi ile Yezidilerin O'nu ilahlaştırdığını anlatarak mezarı başında kabir ziyaretine dair adaba uyulmayıp küfre girildiği gerekçesiyle Bedrettin lü'lü tarafın-

dan cenazesi mezarından çıkarılarak kemiklerinin yakıldığını, mezarlığın tahrib edildiğini ve birçok Yezidinin öldürüldüğünü zikreder.

İslamiyetten böylesine uzaklaşmış bir cereya-nın züht ve takvasıyla ün salmış olan Şeyh Adıy ile bağlantısını kuramayan araştırmacıların bir kısmı,yezidilerin kastedtiği Şeyh Adıy 'yın :

a) Manastırda yaşayan Edi (ihadaus) isminde bir keşişin İslamiyeti kabul edip,islamiyet ve Nasturiliğin karışımı olan bir dinin kurucusu olarak ortaya çıktığı,

b) Şeyh Adıy'ın talebelerinden Maruni inancına mensup Ade'nin böyle bir inancın doğuşuna önyak olduğu,

c) Ateş ruhu anlamındaki Azer ile aynı olduğu

d) Bir Kürt kabilesine mensup olup manastır çobanının oğlu iken Manastırı eline geçiren bir şahsiyet olduğu şeklindedir. Süryani kaynaklarında ise, bu iddiada adı geçen şahsın Yezidilerce yadedildiği ileri sürülmektedir.⁽¹⁾

Erbil Hükümdarı Müzafferuddin Gökböri,küçüklüğünde Şeyh'i gördüğünü, esmer ve orta boylu olduğundan söz eder.

Kaynaklarda Şeyh Adıy'ın birçok eserinin mevcudiyetinden sözedilirse de, Keşf'uz-Zunun, hedyet'ul arifin'den, Brockelman ise, sadece bir eserinin varlığından söz eder.

Katip Çelebi ve Bağdatlı İsmail Paşa'nın "Akidetu Şeyh Adıyy B. Musafir" diye kaydettikleri bu risale,"İtikadı Ehli Sünne ve'l Cema" adıyla neşredilmiştir.Geniş ölçüde İhya'u Ulum ud'Dın'den müteesir olan eserde selefi bir görüş hakimdir. İbni Teymiye, Şeyh Adıy'e nisbet edilen bir risaleyi ona bağlı kişilerden birinin kendisine gösterdiğini, ancak bu risalenin EbulFerec El 'Makdisi'nin Et Tapsira'sından aynen alınmış olduğunu, sadece bazı önemsiz ilave ve çıkarmaların yapıldığını ve Yezid ile ilgili hususların Ebul Fe-

1- Süleyman Uludağ: Diyanet islam Ansiklopedisi, Adıyy Bın Musafir maddesi.

rec'in eserinde yer almadığını ifade eder. (1)

Dr.Rudolf Frank "Türk kütüphanesi" adlı neşriyatında halen asılları Berlin kütüphanesinde bulunan Şeyh Adıy Bın Musafir'e ait dört risaleden bahsedilmektedir.Bu risaleler ve konuları şu şekildedir:

a) İtikadı Ehli Sünnet:İspatı kader yata amelin imandan bir cüz olduğu," fırka-i naciye" nin ehli sünnet olduğu ifade edilerek sünnetin tarifi yapılmakta,ehli bid'at eleştirilerek ehli sünnet savunulmaktadır. Mu'tezile mezhebinin görüşleri de red dilerek cennet, cehennem ve kıyametin ahvali anlatılmaktadır.

b) Risale Fiha Zekere Adab'un-Nefs

Şeyh, bu risalesinde Kur'anı Kerim okumaya ve günahları terk etmeye, vaaz ve nasihatları ihtiva eden on hususa dikkat göstermeye, ayrıca riyazet ve mücahedeye davet ediyor.

c) Vesaye'ş-Şeyh ila Halife:

Kendisinden kerametler zahir olan kimselerden" Dinin emir ve nehiyelerine uymuyorlarsa ve hatta küçük bid'atları varsa " uzak durulmasını tavsiye ediyor.

d) Vesaye Li'Müridi Kayd ve Li Sairi'l-Müridin:

Müridlerinden Kayd'a hitaben şöyle sesleniyor:

"- Ey Kayd ! sana hududu şer'iyyeyi, takvayı muhafaza etmeyi ve dünya peşinde koşanlardan uzak durmayı tavsiye ederim. Açlık kalbin anahtarıdır ve kalbin hayatıdır. Nitekim Hz. İsa (a.s) havarilerine " Karınlarımızı aç bırakır, ciğerlerinizi susuzluktan yakar, vücutlarımızı elbiselerden korursanız,Allah'ı (c.c) görürsünüz." Demiştir.

Britanya Müzesinde bulunan bir mecmuada Şeyh Adıy'yın iki kasidesinin bulunduğu ifade edilmekte ve birinci kasidesinin ilk beyitlerinde şu ifadelere yer verilmektedir.

1- Süleyman Uludağ, a. g. e.

Sevdiğimin aşkında tefrid ettim

Onunla karşılaşmaya

Kalbimde bir iştihak var

İçtiğim kadeh beni şarhoş etti

O kadehin nereden alındığını kimse bilmedi

Nedimem nebilerin eşrefi Ahmed idi.

Yakud El-Hamevi'nin " Mir'at-ul Cinan" adlı eserinde şafii mezhebinde olduğu bildirilen Adiy Bin Musafir'in İmamı Gazali ile dostluğu İstanbul Beyazıt Kütüphanesinde 3750 sayılı kitaptaki mektuplarından anlaşılmaktadır. (Yezidilerin Şeyh Adiy Bin Musafir ile ilgili görüşleri için" Peygamberlere İman" maddesine bakınız.)

4- Sultan Yezid Kimdir?

Yezidiler, Yezid'in Huda'nın bir meleği ve insanlar için bir hidayetçi olduğunu iddia ederler. Fitnenin büyüdüğü ve anarşinin had safhada olduğu bir dönemde Huda tarafından insan suretinde yeryüzüne gönderilen bir yüce Melektir. O, insanları bu huzursuzluktan kurtarmak ve hidayet etmek için göndermiştir. Yezid'in, Muaviye'nin oğlu olduğunu kabul etmedikleri gibi ona muhalif olarak idrak ederler. Rivayetlerine göre; kahinlerin gençliğinde saltanatın oğlu tarafından zorla ele geçirileceğini ifade etmesi üzerine evlenmemeye karar veren Muaviye, 99 Yaşına gelince hastalanır. Doktorların, sadece evlenmesi halinde bu hastalıktan kurtulabileceğini söylemeleri üzerine çocuk doğurma ihtimali bulunmayan Ömer B. Hattab'ın kızkardeşi 70 yaşındaki Maver ile evlenir. Maver ise Tanrı'nın lütfu ile 14 yaşında bir kız oluverir ve Sultan Yezid nur olarak Maver'in yanbaşına konulur.

Yezid, Maveri kendisine anne olarak kabul eder ve o andan itibaren Muaviye aleyhine halkı örgütlemeye başlar, bir takım mucii-

zeler gösterir. Bunu üzerine Muaviye, Yezid ve annesi Maver'i Basra'ya sürgün eder. Bir süre sonra Yezid, Muaviye'yi devirmek için Şam'a geri döner. Yapılan savaşta Muaviye yenilir,

Şam'dan kaçmak zorunda kalır, bir süre sonra da kahrından ölür.

Muteber kabul edilen bütün İslam ve Batı kaynakları ise yukarıdaki bilgilerin doğruluğunu tastik etmemektedir. Çünkü Muaviye, Ebu Sufyan'ın oğlu, Ebu Sufyan da Sahr B. Harb'in oğlu, Harb'da Ümeyye B. Abdışems B. Abdi Menaf B. Kusay B.Kilab'ın oğludur.Künyesi Ebu Abdurrahman olan Muaviye'nin hanımları ve çocukları şunlardır.

İlk eşi Bahdel B. Uneyf'in kızı Meysune'dir ki, bu Yezid ve küçük yaşta vefat eden " Emetu Rabbil Meşarik" ın annesidir.

İkinci hanımı, Karaza B. Abd Amr B.Nevfel B. Abdimenaf'ın kızı Fahite'dir. Fahite, zihin özürlü olan Abdullah ve küçük yaşta ölmüş Abdurrahman'ın annesidir.

Üçüncü karısı, Kilab oğullarından Umare kızı Naile'dir.Ancak ilk karısı Meysune'nin isteğine binaen bu evlilik kısa sürmüştür.

Muaviye'nin diğer bir eşi de, Fahitenin kız kardeşi Karaza kızı Ketve İdi. Kıbrıs Gazası sırasında orada vefat etmiştir.⁽¹⁾

Muaviye, 73 yaşında iken (607-680) vefat etmiş, Yezidilerin iddiasının aksine daha sağlığında oğlu Yezid'e biat edilmesi için

Valile-rine talimatlar göndermiştir.

Medineden Hz. Hüseyin, Abdullah B. Zubeyr ve Abdullah B. Ömer dışında biad sağlanmıştı. Muaviye öldükten sonra Yezid, Herkesin ve bu arada Hz.Hüseyin'in biatını da almak istedi. O sırada Medine Valisi olan Velid B. Utbe B. Ebu Sufyan'a bir mektub yazarak, her halukarda Hz. Hüseyin,Abdullah B. Zübeyr ve Abdullah B. Ömer in biat'ını sağlamasını emretti. Velit, aldığı emir üzerine haber göndererek onları çağırttı. Valilik makamında biat meselesi ve Muaviye'nin ölüm haberi ile karşılaşan Hz.Hüseyin,

1- El-Kamil Fi't-Tarih, İbnu'l Esir.

Muaviye için Allah'tan rahmet diledi. Biat konusunda ise şunları söyledi, " Benim gibilerden gizli biat alınmaz.Halkı toplayıp hepimizi biata davet edersin, bu iş böyle olur."

Hız. Hüseyin daha sonra eşlerini, çocuklarını ve kardeşlerini alarak Mekkeye gitti. Bilahere Kufe'lilerin daveti doğrultusunda halkı dinlemek üzere Mekkedden ayrıldı. (Yezidilerin, Yezid hakkındaki görüşleri için "Sultan Yezid Kıssası" na bakınız.)

5- Hız.Hüseyin'in Şehit Edilmesi:

Yezidilere ait sözlü kaynaklar (Kıssalar) Yezid'in, Hız.Hüseyin'in öldürülmesi ile ilgili bir kabahatinin bulunmadığını, esas ismi Şibil olan bir cengaverin boşadığı karısıyla evlenen Hız. Hüseyin'e olan şahsi kını nedeniyle şehit edildiğini, Yezidin bu çok sevdiği cengaverini,

Hız. Hüseyin'in kafasını kestiği için huzurundan

"Defol" manasına gelen "Şemmir" ibaresini kullanarak kovduğunu, çünkü Hız. Hüseyin'in sağ getirilmesi yolundaki emrine uyulmadığını, bu tarihten sonra Şibil'i herkesin Şemmir olarak çağırdığını, toplumun kendisini yalnızlığa sürüklediği iddia edilmektedir.

Mevcut yazılı kaynakların tamamına yakın bölümü ise, Hız. Hüseyin'e, Haveli B. Yezid El-Esbaki'nin mızrak ile vurduğunu, Sınan B. Enes in ise kafasını gövdesinden ayırdığını zikir etmektedir. Ömer B. Sa'd komutasındaki ordunun içinde Şemir B. Zul Cevşen isminde bir şahsın da bulunduğu, bu zatın sürekli olarak çevre sindekileri Hız. Hüseyin aleyhine kışkırttığından sözedilmektedir. Ancak Hız. Hüseyin'in çarçarpışmalar esnasında şemir ile karşı karşıya geldiğinden bahis edilmemektedir.

Hız. Hüseyin'in Şemir'in karısıyla evlendiği (boşandıktan sonra) Şeklindeki iddia ise, hiç bir kaynak tarafından doğrulanmamaktadır. Çünkü Hız. Hüseyin'in dört kez evlendiği ve hanımları-

nın; 1- Leyla 2-Ümmü Velet 3- Ümmü İshak 4-Er-Rübab isimleriyle bilindikleri, hanımları arasında Yezidi kısılarında varid olduğu veçhi ile "Şehribar" isimli birisinin bulunmadığı belgelerle subut bulmuştur. (Hz.Hüseyin'in şehadeti ile ilgili olarak "Hz. Hüseyin'in şehit edilmesi" kıssasında Yezidilerin görüşü anlatılmıştır.)

B- İMAN ESASLARI

1- İmanın Şartları:

Hüda'nın birliği ve mutlak kudret sahibi oluşunun ışığı altında şu esasları ihtiva eder:

a) Şeyh Hadi'nin, Hüda'nın meleği ve Yezidilerin mürşidi olduğuna iman etmek

b) Sultan Yezid'in Hüda'nın meleği, yerin nuru ve insanlığın sururu olduğuna iman getirmek.

c) Melek'i Tavus' (Emin Cebrail) un Hüda'nın meleği ve elçisi olduğuna inanmak

Bu üç şahsiyet Hüda'nın bir basamak altında oturan birinci derecede yardımcılarıdır. Hiç biri diğerinden büyük gösterilemez. Üçü'de aynı makama sahiptirler. Bunların hakkında tartışarak birinin üstünlüğünü iddia etmek şiddetle yasaklanmıştır. Hüda'nın birliğini ikrar ile birlikte bu üç esas aynı zamanda şehadet cümlesini oluşturur. Bu cümle sabah ve akşam yatarken tekrarlanır.

2- Allah'a İman :

Allah'ın varlığı ve birliği Yezid'i itikadının önemli bir şartını meydana getirir. Allah'ın varlığı ve birliğine inanmayan inkarcılar din'den çıkmış sayılır ve toplumdan soyutlanırlar. Soğuk karşılanırlar hatta Yezidi toplumundan ihraç edilirler ki, böyle bir olayın olduğuna dair bir numune mevcut değildir. İnkarcıların cenazeleri, Yezidiliğin gerektirdiği biçimde kaldırılmaz.

√Hüda her şeyce kadirdir ve hiç bir mekân Ondan hali değildir.

Yedi kat yeri ve yedi kat göğü O yaratmıştır. Alemdeki işlerini yarattığı melekler vasıtasıyla idare eder. Yani, Huda mutlak hakim ve melekler de O'nun verdiği emir leri ve işleri hatasız olarak yaparlar. Melekler, Hüda'ya asla ihanet etmezler. Hüda'nın üç büyük meleği Şeyh Hadi, Sultan Yezid ve meleki Tavus'tur //

Huda, bütün alemlerin Rabbi'dir. "Hüda Yalnız Yezidilerindir." şeklinde bir iddiaları yoktur.

Aksine Hudayı bütün alemlerin Rabbi olarak telakki ettiklerini "Kı'jibo Hudabi, Huda'ji Jibo Viye" Yani "Kim Allah için yaparsa, Allah'ta onun için yapar." Dusturu ile açıklarlar. Nasıl ki Müslümanlar, "Rabbu'l Müslimin" demez iseler, kendilerinin de "Rabbu'l Yezidi" demediklerini izah ederler.

İnsanlar sapıklığa düştükçe; Huda, meleklerinden birini insan suretinde ve insanları hidayet etmek üzere yer yüzüne gönderir ki, insanlar için gönderilen bu melekler "Nebi" adı verilir.

Huda'nın binbir ismi vardır. Bunlardan en güzeli ve Yezidiler tarafından çok kullanılması tavsiye edileni "Huda" ismidir. Bu isimlerden bazıları Ezda, Çafur, Halık vs dir.

Yezidi'lerin canlı kaynaklarından alınmış Allaha İman ve sıfatları konusunda yukarıya çıkarılan görüşleri kendi içinde birlik ve bütünlük arzetmemektedir. Kitaba Celev'in birinci fasıl yedinci maddesindeki "diğer aliheler benim işime karışamazlar ve her ne olursa olsun beni maksadımdan caydıramazlar." ve " Hukukumu benden başka aliheye (ilahlara) vermem." cümleleriyle başka ilahların da mevcudiyetinden söz edilir. Yine yedinci cümledeki " oğullarımın ve bana tabi olanların kendilerine yabancı olanlara ta'ditte bulunmamak için bir rıbatta (bir arada) bulunmalarını arzu ederim. " cümlesiyle de Yezidilerin, Huda'nın oğulları gibi tellaki edildiği anlaşılmaktadır.

Görüldüğü üzere kamuoyu ve nazari bilgi sahiplerinin "Yezidiler şeytana taparlar." şeklindeki kanaatleri mesnetsizdir.

İslamın tevhid (tek tanrı) inancının cehalet ortamında; gelenekler, Zerdüş dini İsrailiyat ve muharref Hıristiyanlığın(Süryani

ve Nusayri) tesiri ile nasıl kompleks bir hal aldığı bariz olarak anlaşılmaktadır. Ayrıca pozitivist görüş sahiplerinin çok tanrılı dinlerden tek tanrılı dinlere doğru bir geçişin bulunduğu şeklindeki tezlerinin tutarsız olduğunu, Yezidi inancının doğuşu ve oluşumu ispatlamaktadır. Çünkü, Tanrı ya yardımcı ve oğulların tahsis edildiği Yezidilik, zaman içinde İslamiyetten kopmuştur.

Esasen tevhid merkezli bütün semavi dinler, çok Tanrıcılığın yaygınlaştığı dönemlerde insanlığa vahyedilmiştir.

3- Meleklerle İman:

Meleklerin varlığına inanmak Yezidilik düşüncesinin önemli ilkelerindedir. Melekler, Huda'nın yardımcılarıdır, Huda onları alemdaki işlerini yaptırmak için yaratmıştır. Aralarında vazife taksimi yapılmış hiçbiri diğerinin işine müdahale etmez. Melekler cisim değil tamamen Huda'nın nurundan yaratılmışlardır. Yedi büyük melek ve vazifeleri Musahafa Reş'te zikredildiği üzere önceden tespit ve tayin edilmiştir.

Yedi büyük meleğin dışında, telkin duasında da geçtiği gibi sorgu melekleri ve bunların dışında görevleri insanlar tarafından bilinmeyen sayısız meleklerin varlığına inanılır.

a) Melek-i Tavus :

Bütün Meleket aleminin reisi olup, Huda'nın emirlerini kendi suretinde veya insan suretine girerek Şeyh ve Nebilere ulaştırır. Huda'nın ilk yarattığı gün olan pazar günü yaratılan Melek-i Tavus, Azrail olarak bilinen meleğin adıdır.

b) Şeytan :

(Yezidiler "Şeytan " kelimesini telaffuz etmekten hatta işitmekten büyük günah saydıkları için şiddetle kaçınırlar. Hassasiyetlerine binaen kendilerine "telafuz etmekten içtinab ettiğiniz kelime " şeklinde soru sorulup cevap alınmıştır.)

Kamuoyu ve yüzeysel olarak yapılan araştırmalar, Yezidilerin şeytan'a tapındıklarını anlamış ve iddia etmiştir. İnaçları ile ilgili

bilgilerin yabancılara aktarılmasının yasak olması, lisanlarının Kürtçe olması ve yine akileri gereği Müslümanlarla bir arada olmamak maksadıyla köy ve mezralarda yaşayan Yezidilere ulaşmak ve inançları öğrenmek mümkün olma olmadığından, haklarında yanlış kanaat ve görüşler yaygınlaşmıştır.

Yezidilerin Şeytan'a tapınma şeklinde bir inançları yoktur. Lakin o, şefaath dilekleriyle hürmet ve övgü sunulan yüce bir mercidir. "Şeytan" kelimesini telaffuzundan kaçınmalarının sebebi Hz. Adem'in cennetten çıkarılması olayıdır. Bir insanın ismini bozarak, hakaret içeren bir şekilde çağırmak asla hoş karşılanmaz. Yani, ismi Ali olan bir şahsı "Alo" diye çağırmak herhalde memnuniyet verici olamaz. Hz. Adem kutsal topraktan yaratılıp cennete konduğunda buğday hariç her türlü rızıktan istifade etmesine izin verilmişti. Ancak Hz. Adem, ilahi emirlere değil kendi nefesine uyarak buğdaydan yedi. Buğday dünya nimetlerinden olduğu için karnının şişmesine sebebiyet verdi. Sonra da Def'ihacet'e ihtiyacı olduğu için (cennetin de böyle bir mekandan münezzeh olması) cennetten çıkarılarak dünyaya gönderilmesi zaruret haline geldi. Hz. Adem'i cennetten alıp dünya'ya götürmek için Meleki Tavus, Huda tarafından görevlendirildi. Haberi duyan Hz. Adem, sinirinden bir elçi olan Melek-i Tavus'a saldırır. Taş atmak ister, ancak bulamaz. Hiddeti artığından ona tükürür ki, bu nedenle yere tükürmek büyük günahlardan sayılır.

Sinirleri bir türlü yatışmayan Hz. Adem, Melek-i Tavus'a ismini bozarak "şeytan" ifadesini kullanarak hakarete bulunur. Bu olaydan dolayı, Melek-i Tavus'a hakaret anlamına geldiğinden sözü edilen kelimenin telaffuzu büyük günahlardandır ve yasaklanmıştır. Bu olayda Melek-i Tavus bir elçi olarak görevini yapmaya çalışmış herhangi bir sorumluluğu mevcut değildir. Ancak Hz. Adem o anda bunu idrak edememişti. Bu kelimeyi kullananlar af edilemeyecek bir günah işlemiş sayılır, keza bir Yezidi nin karşısında bu kelimeyi telaffuz edenin en ağır bir biçimde cezalandırılması dini bir vecibedir.

4 -Kitaplara İman :

Yezidiler;Mushafa Reş ve Kitaba Celev adında iki kutsal kitapları olduğunu, Mushafa Reş'in tek nüsha olarak siyasi ve dini liderleri Mir İsmail'in babasına ait kütüphane de muhafaza edildiğini, dini meseleler ortaya çıktığında bu kitaba müracaat edilerek çözüm bulunduğunu ifade ederler.

Takriben 1940 yıllarında bir casus tarafından Mushafa Reş'in çalındığını ve yerine ilk okullarda okunan basit bir ders kitabının konulduğunu (Coğrafya), kutsal kitap çalındıktan sonra bu günkü medeniyet ve teknolojinin ondan kopya edildiğini, kısaca bugün dünyanın sahip olduğu teknolojinin tümünün altın suyu ile yazılmış olan Mushafa Reş'ten çalındığını, hırsızlık olayının faili ve kutsal kitap bulunamayınca, Yezidi alimler bir araya gelerek hatırlanan kısımları derleyip topladıklarını ve derleme olup başka bir kopyası bulunmayan Mushafa Reş'in Şingal (Sincar) Dağlarındaki Laleş te muhafaza edildiğini, dini bir mesele zuhur edince bu kitaba bakılarak çözüm bulunduğunu iddia ederler.

Mushafa Reş ve Kitaba Celev, merhum Mehmet Şerafettin Yaltkaya tarafından Dar'ul Funun İlahiyat Fakültesi Dergisi 3. sayısında aslı (Arapça)ve tercümesi ile birlikte neşredilmiştir. Kainatın yaratılışı ile ilgili bilgileri ihtiva eden Mushaf'a Reş 13 maddeden ibaret olup, Sabiilerin yedi kutsal yıldızı inancına benzeyen bir biçimde dünyanın yedi gün içinde ve her gün bir meleğin yaratıldığına dair ilginç iddialar mevcuttur.

MUSHAF A REŞ (KARA KİTAP)

1- Bidayette Sırrı Uzeyr'den İnciyi yarattı. Allah ENFER namındaki kuşu yarattı ve inciyi onun sırtına koydu ve kırk bin sene o kuşun sırtında sakın oldu.

2- Allahın ilk yarattığı gün Pazar günüdür.Bu günde Azrail namındaki meleği yarattı ki, bu cümlenin reisi olan Melek-i Tavus'tur.

3-Pazartesi günü Melek Deraldil'i yarattı ki,bu Şeyh Hasan'dır.

4-Salı günü Melek İsrafil'i yarattı ki,bu Şeyh Şems'tir.

5- Çarşamba günü Melek Mikail'i yarattı ki, bu Şeyh Ebubekir'dir.

6- Perşembe günü Melek Cebrail'i yarattı ki,bu Şeyh Secadeddin'dir.

7- Cuma günü Melek Şemrail'i yarattı ki, bu Şeyh Nasrudin'dir.

8- Cumartesi günü Melek Nurail'i yarattı ki,bu Şeyh Fahrud-din'dir.

9- Ve Melek-i Tavus'u bunların cümlesine reis tayin etti.

10- Sonra da yedi kat göğü ve yeri ve güneşi yarattı.

11- Şeyh fahrettin insan ve hayvanı, tuyur ve vuhuşu yarattı ve onları hirkasının yakasına koydu ve beraberinde melekler olduğu halde inci'den çıktı. İnci'ye öyle bir bağırış bağırdı ki, İnci ayrılıp dört parça oldu ve karnından su çıktı. Deniz oldu ve dünya deşiksiz ve deliksiz oldu.

12- Ve Allah Cebraili,kuş suretinde yarattı ve onu kendi eli ile salıverdi ve sonra yeryüzünün dört köşesini yaptı. Ve bir Sefine (gemi) yarattı ve 30 bin sene bu sefinceye nazil oldu ve sonra geldi Laleş'te sakin oldu ve sonra dünya' ya seyahat etti, taş döndü ve dünya arz oldu ve titremeye başladı. Sükunet bulsun diye Cebrail beyaz İncinin iki kıtasına emretti,bir kıtası güneş ve ay oldu ve beyaz İnci kırınıtlarından yıldızları yarattı ve süs olsun diye gök yüzüne ta'lik etti.

13- Ve süs olsun diye meyvalı ağaçları ve nebatatı ve dağları yarattı, sonra Ferş (arz) üzerine arş'ı (gök) yarattı.

Dini emirleri beş fasıl ile belirleyen vaaz, nasihat ve tenbihler ihtiva eden Kitaba Celev, Şeyh Hadi'ye izafe edilir. Bu kitapta Kur'amı Kerim den, Hristiyan, Yahudi, Mecusi, Hint ve Sabii inançlarından alınan bazı fikir ve emirler mevcuttur. Bu kitap dilbilgisi yönünden bir garabet arzeder.

Kitaba Celev'de zikredilen; Abtavus adlı Meleğin fonksiyonu, Tenasuh'ul Ervah (Ruhların göçü şeklindeki Hindu inancı), Yabancılar bu kitabın okunmasının yasak olduğu yolundaki ifadeler, dini emirlerin ve dini konuların Yezidi olmayanlara, muhalefet edecekleri dikkate alınarak söylenmemesi, hatta yabancılar muhalefet için Yezidi lerin toplu olarak aynı me kanlarda ikamet etmeleri, din adamlarının telkinlerine mutlaka uyulması gerektiği hususları dikkat çekicidir

Diğer peygamberlere de Huda tarafından ilahi kitap verildiğini kabul ettikleri gibi, bütün bu kitapların tahrif edildiğini sadece Mushafa Reş ve Kitaba Celev'e uygun bölümlerinin vahiy eseri olduğunu (oruç, namaz, zekat gibi) benimserler.

Kutsal sayılan kitaplarında yeterli ölçüde dini malumat bulunmadığı için bu konularda otorite olduğu kabul edilen Kavval ve Koçeklerin söylediklerini Yezidi'liğin aslından imiş gibi tastik ve tatbik ederler. Şeyh Hadi'nin yazdığı iddia edilen Kitab'a Celev'in bilinen şekli aşağıya çıkarılmıştır.

KİTAB'UL -CİLVE (KİTABA CELEV)

BİRİNCİ FASIL

1- Ben var oldum ve şimdi de mevcudum ve mahlukat üzerinde saltanat ve tahtı idaremden olanların cümlesinin umurunu (işlerini) tedbir suretiyle ila nihaye kılacağım

2- Hine hacet'te (ihtiyaç anında) bana itimad edip beni çağırınların yanında serian (acilen) hazır olurum.

3- Mekanlardan bir mekan benden hali (boş) değildir. Hariçlerin maksad ve meramlarına mutabık olmamasından dolayı şer gördükleri bütün vakiada benim iştirakim vardır.

4- Her zamanın şura tariki ile bir müdiri vardır. Her asırda bu alemin müdirleri değişir. Bunların herbiri kendi devrinde ve nöbetinde vazifesini ikmal eder.

5- Hak mucibince mahlukların ahlakına göre ruhsat veririm.

6- Bana muhalefet eden mahzun (üzgün) ve nadim (pişman) olur.

7- Diğer aliheler benim işlerime karışamazlar ve her ne suretle olursa olsun maksadımdan beni caydıramazlar.

8- Haricilerin elinde bulunan kitaplar hakiki değildir.⁽¹⁾ Lakin onlar azmış, tebdil ve tahrif edilmişlerdir. Her biri diğerini iptal ve fesh etmektedir.

9- Hak ve Batıl malumdur, itibar ve tecrübeden dolayı bilinir.

10- Ve düşmanım misakım aleyhine söz söyleyendir ve onlara re'yime göre hareket ederim. Hazık olan (helâk olan) müdebbirlerimin ve malum vakitler için tarafımdan tevkil ettiğim hazıklara lazım olan işleri zikreder ve zamanında lazım olan umuru tahrir ederim.

11-Tabiatıma ittiba ile bana muvafakattan zevk ve lezzet duyanları irşad ederim.

İKİNCİ FASIL

1- Bu Adem'e bildiğim nice enva ile mükafat ve mücazat veririm.

2- Yeryüzünde, yer altında ve yer üstünde olan her şey elimin altındadır.

3- Alemlerin müsademesini (çarpışmasını) kabul etmem.

4- Taht'ı itaatımda olan ve hususi ile haslarımdan olanları hayırlarından men etmem.

5- Tecrübe ettiklerime işlerimi teslim ederim. Onlar da ta'zim meramınca hareket ederler.

1- Kur'an-ı Kerim, İncil, Tevrat ve Zebur'un birbiriyle çelişik olduğu, dolayısıyla muharref oldukları anlatılmak isteniyor.

6- Taht'ı şura'da bulunan ve emin olanlara her türlü şekil ve nev'de görünürüm.

7- Zuruf ve evkata göre alır, verir, fakir ve zengin ederim. Bah-tiyar ve bedbaht kılarım.

8- Tasarruflarımdan bir şeyi men etmeye kimsenin hakkı yok-tur. Mütedahileme kıyam etmeyi kimse önleyemez.

9- Bana ta'cizde bulunanlara hastalıklar ve ağrılar gönderirim

10- Bana kafi gelen Sair Beni Adem gibi ölmez.

11-Bu alemi ednada benim tahdit ettiğim zamandan fazla kim-senin iskan etmeye hakkı yoktur.

12- Eğer istersem onu ikinci defa tekrâren bu veya diğer aleme ervalı'ı tenasuh tariki ile gönderirim.

ÜÇÜNCÜ FASIL

1- Kitapsız irşad ederim

2- Şeriatıma muhalefet'te bulunanlara hal ve zamana göre di-ğër alemlerde kıssas ederim.

3- Bu Adem oğulları körü körüne ahvali bilmezler ve bunun için çok zamanlar ğalata (yanlış) düşerler.

4-Bütün kara hayvanları ve gök kuşları ve deniz balıkları elim-de, taht'ı zaptımdadırlar.

5- Kalbi arzın tahtında defain (defineler) ve hezain (hazineler) medfundur, onu bir kimseden diğër bir kimseye miras bırakırım.

6- Mucizat ve acaibatımı (benden) zamanında gösteririm.

7- Kadimden beri alemlerin tedbirleri ve asırların inkılabları ve bütün müdebbirlerin tağyiri (değışiklik) tarafımdan tanzim olunmuştur

8- Ecnebilerin bana ve benim etbaima muhalefet leri, taziyetle-ri (eza vermeleri) zaruridir.

DÖRDÜNCÜ FASIL

1- Hukukumu benden başka diğ er aliheye vermem.

2- Dört anasır, dört zaman ve dört mekanı, erkani mahlukatın zaruriyatı için lutf ettim.

3- Ecebilerin kitabından sünnetime muvafık olanları makbuldur. Muhalif olanları onlar tarafından tahrif ve tağyire uğramıştır.

4- Üç şey zıddımdır ve üç şey mebgudumdur.

5- Estrarımı hıfz edenler vaadlerime nail olur.

6- Benim sebilimle mesaibe (Zorluklara) tahammül edenlerin cümlesini alemlerin birinde mutlaka mükafatlandıracağım.

7- Oğullarımın ve bütün ittibaımın kendilerine ecnebi olanlara ta'ditte bulunmamak için bir rıbatta ittihad etmelerini arzu ederim.

8- Ey vasiyetlerime ittiba edenler ! indimden olmayan ahval ve sözleri kabul etmeyerek inkar eden ve ismimi,sıfatlarımı zikretmeyenler iseniz günaha gireceksiniz. Çünkü siz ecanibin ne yapacaklarını bilemezsiniz.

BEŞİNCİ FASIL

1- Şahsımı ve suretimi tekrim edin. Çünkü senelerden beri ihmal ettiğiniz işleri hatır için yaptırım.

2- Şeriatıma itaat eden haleflerimin indinden olan ilmi ve gayb' dan olan ve size vuku bulan telkinlerime kulak verin.

Mahlukatın kaffesinden evvel mevcut olan Melek'i Tavus (Emin Cebrail) olup, Onu Abtavus, Milleti Müntehibesi (Seçilmiş) irşad için bu aleme gönderdi ve bidayette şifaen talimatta bulunup bilahere bu kitabı tavsit etti Bu kitabı dinden hariç olanların okumaları caiz değildir. Abtavus veya Melek-i Tavus ebedidirler. Tah-tı idaresindekilerin umurunu tedvir eden ve kendisine itmadı bulunanların imdadına yetişir. Her yerde hazır ve nazırdır. Haricilerin kendi maksat ve meramlarına muvafık olmakla şer tesmiye et-

tikleri hadisatı ihdasta müşterektirler. Her zaman şura tarikiyle hareket edecek bir reis ve müdir olup, her nesil değıştikçe bu reis te değışir.

İnsanların tabii ihtiyaçlarına münasip şekil de ruhsat verilir. Diğler ilahlar Melek Tavusun işlerine müdahale edemezler. Haricilerin ellerindeki kitaplar hakiki değildir. Onlar kitaplarını tahrif ve tebdil etmişlerdir. O Kitapları Allah'ın gönderdiği Peygamberler yazmamıştır. (Yezidiler kadim zamanda sırf kendilerine mahsus olmak üzere müteaddid Nebilerin geldiğini savunurlar.

Abtavus, tayin edilmiş muayyen vakitler için vekillerini gönderir. Onlar Abtavus'un emirle rini evkata göre harfiyyen uygularlar. Zaten Abtavus, işlerini tahtı idaresindeki tecrübeli ve emniyetli hizmetçilerinin eline verir ve Abtavus, emini olan kimselere türlü türlü şekillerde görünür.

Alemde tahdit ettiği süreden fazlasını oturmağa kimsenin gücü ve kuvveti yetmez. İsterse tenasuh'ul Ervah yolu ile ikinci ve üçüncü kez bu aleme gönderir.

Havassına ğayy dahi olsalar bile, kitapsız hidayete erdirir. Talimi külfetsizdir. Dört zaman (Menazimi erbaa) ve dört unsur (EnasırErbaa) mahlukatın zaruriyatı için halkolundu.

Ecnebilere muhalefet için kendi oğullarının bir yerde toplu olarak ve müttehit bulunmalarını arzu etmiştir. Kendisinin talimatından hariç olan söz ve düşüncelere muhalefet lazımdır. Yabancıların yanında hedef olmak ihtimalinden dolayı ismi ve sıfatları zikir olunmayacaktır. İsmi ve sözleri geçtiği yerde tekrim olunmalıdır. Din adamlarının telkinatlarını can kulağı ile dinlemek gerekir.

5- Peygamberlere İman:

Nebiler: Delalete düşmüş olan insanları hidayet etmek maksadıyla insan suretinde gönderilmiş meleklerdir. Hidayet vazifeleri tamamlandıktan sonra yeryüzüne ref' (Yükseltilmek) edilirler. Nebi Muhammet ve Nebi Musa da bu şekilde Huda tarafından gökyüzüne ref edilen Meleklerdendirler. Onlar da Şeyh Hadi ve Sul-

tan Yezid gibidirler. Ayrıca Şeyh ve Nebiler aynı vazifeyi yaptıklarından ve aynı şekilde Huda tarafından insanlığı hidayete gönderildiklerinden statüleri ve dereceleri eşittir. Şeyh Hadi, Huda'nın üstün mertebede bir meleği iken sapmış olan insanları hidayet etmek üzere yer yüzüne (Laleş'e) gönderilmiş, vazifesi bittikten sonra tekrar Hudanın katına çekilmiştir.

Melek Tavus:Meleklerin reisi olup, yeryüzüne gönderilen Şeyh ve Meleklerle Hudanın emirlerini (Vahiylarını) çeşitli suretlerle girerek ulaştırmakla mükelleftir.

Sultan Yezid ve Şeyh Hadi, Huda tarafından insanlığa gönderilmiş son Şeyh ve Nebi'lerdir. Evvelki, Nebileri ve Şeyhleri kabul ettikleri gibi kutsal kitaplarından da, Mushaf'a Reş ve Kitaba Cellev'e aykırı olmayan bölümleri de kabul ederler. Dualarında da ifade edildiği üzere Yezidiler, Sünni de olduklarını itiraf etmekte, ayrıca yaratılış itibarıyla Şeyh ve Nebiler Melek olduklarından insanlar gibi yemez içmez, evlenmezler.

a) Sultan Yezid

Yezidiler özellikle dualarında olmak üzere her türlü nidalarında Hudayı zikretmek yerine, Sultan Yezid, Şeyh Hadi ve Melek-i Tavus'tan yardım dilerler. Ziyaretçilerin "Hacı" ünvanı kazandıkları Laleşteki türbe civarında Sultan Yezid ve Şeyh Hadi'ye ait mekanların da bulunduğundan söz edilir.

Abdest duasında yer alan " Sultan Yezid için kurbanlık koyunuz." ifadesi Onun itikatlarındaki önemini vurgulamaktadır. Sabah duasındaki "Sultan Yezid hayır kapılarını açar, şer kapılarını kapar" cümlesinde manevi gücüne işaret edilmektedir. Gönderilmiş elçi, resul anlamına gelen "Enzeli" ünvanıyla anılan Sultan Yezid, aslında Melek olup, insan suretinde dünyadaki fitne ve fesadı ortadan kaldırmak için Huda tarafından görevlendirilmiştir. Halen Huda katında Melek-i Tavus ile birlikte oturmakta ve Yezidi Milletine şefaatta bulunmaktadır.

b) Şeyh Hadi :

Yezidilere göre:Yezidiliğin kurucusu Şeyh Hadi'dir.Huda'nın

meleği olduğu için doğum tarihi, ölüm tarihi gibi insanları ilgilendiren özellikleri bulunmaz. Aksine yer yüzüne teşrif tarihi mevzu bahis olabilir.Şeyh Hadi, Şeyh Abdulkadir Geylani ve Şeyh Ahmet Rufa'i ile aynı asırda bulunmuştur. Şeyh Hadi yemez ve içmezdi çünkü o her zaman oruçlu idi. Abdest almazdı, çünkü her zaman abdestli idi. O, evlenmemiştir ve O'nun çocukları yoktur. İnsan olmadığı için insanlar ile evlenmesi düşünülemezdi. Yezid olmayanların Şeyh Hadi'yi insan olarak anlayıp yanlışlığa düştüklerini savunurlar. Yezidi olmayanlar Şeyh Hadi'nin ref' olduğunda yerine kendi ismiyle "Berekat" ı bıraktığını bilmezler.⁽¹⁾ Bu yüzdendir ki, Berekat'ın çocuklarını

Şeyh Hadi'nin çocukları gibi düşünerek yanlışlığa düşerler. Şeyh Hadi,insan suretine girip Milletini irşad etmeye gelmezden evvel de, çeşitli zamanlarda insanları irşad etmek üzere Nebiler gön-derilmiştir. Mesela Şeyh Hadi gelmeden evvel, Müslümanlar gibi ehli sünnet olduklarını, daha önce de Zerdüşti, Sabii, Eyyübi, Salihî gibi dinlere mensup olduklarını anlatırlar.Yani hiç bir zaman Huda, Yezidileri Nebisiz bırakmamıştır.

Nebiler, Hudanın izniyle gösterdikleri mucize ve kerametlerle bilinirler. Şeyh Hadi'nin gerçek Şeyh olduğu kıssada anlatıldığı gibi hakiki Şeyhliğin alameti olan "Yeşil El"i göstermesiyle tescil olmuştur.Bütün alem bunu müşahede ettiği halde sadece

Yezidiler O'na iman ederek tabi oldular.

Yezidiliğin bütün kaide ve kuralları tartışmasız olarak Şeyh Hadi tarafından irad edildi. Bu kural ve prensiplerin tatbikatını da insanlara öğrettikten sonra ayrılmış, fakat dini emirlerin korunması ve tatbikatlı bir şekilde öğretilmesi için alimlere talimatlarda bulunmuştur.

Sultan Yezidin, Yezidilerin itikatlarını beyan etmek gibi bir görevi yoktur. Sadece Yezidi Milletini himaye etmek gayesiyle yer

1- Kaynaklarda Şeyh Hadi'nin çocukları olarak zikredilen kimselerin aslında Berekat'ın çocukları olduğunu ispata çalışmaktadırlar.

yüzüne gönderilmiştir. O' da Yezidilik inancına sahip idi. Birtakım kimseler (Müslümanları kast ederek) Muaviyenin yerine geçtiği için O'nun oğlu ve Müslüman itikadında zannederler ki, yanılıyorlar. Aynı iddia Şeyh Hadi için de söz konusu edilir. Şeyh Hadiyi Yezidiliğin kurucusu olarak kabul etmeyenler, O'nu Yezidiler kadar tanıyamazlar. 90 yaşında öldüğü iddia edilen şahıs Berekat'tır, Şeyh Hadi değildir.

6- Ahirete İman :

İkinci bir hayata inanmak olan ve bu dünyada işlenen iyi ve kötü amellerin karşılıksız kalmayacağına iman, Yezidi inancının esaslarından biridir. Herkes bu dünyada yaptıklarının hesabını herkesin huzurunda verecektir. Ameli iyi olanlar ve kötü olanların muameleleri birkaç merhaleden sonra neticelenecektir.

a) Cennet ve Cehennem

Ahret hayatı bakidir. Cennete girecek olan iyi amel sahipleri bütün hayatlarını ebediyyen orada geçireceklerdir. Salih amel sahipleri mükafat olarak en güzel nimetlerle rızıklandırılacaklardır.

Cehennem, günahkarların cezalarını çekmek için yaratılmış bir mekandır. Cehennemde günahkarların cürümlerine uygun derece derece şiddetli azabın bulunduğu bölgeler vardır. Yezidi soyu ve dininin mensupları Cehennem de ebedi olarak kalmazlar. Cehennem sırat köprüsünün altında olup, günahlarının çokluğu nedeniyle geçemeyenler oraya düşecektir. Cehennemin görevlileri, Hudanın melekleri olan Zebani lerdir.

b) Haşr- Mizan ve Sırat Köprüsü :

Ölümden sonra kabirlerden tekrar kalkmaya ve hesap vermeye haşr denir. Mezarlarından 14 yaşındaki suretleriyle kalkacak olan insanlar Laleş yakınlarındaki Arafat dağında toplanacaklardır. Haşr günü ve mahşer iyi amel sahipleri için bir bayram yeri ve bayram hükmündedir. Günahların tartıldığı Mizan, Sırat Köprüsünün yanbaşındadır. Mizanın yanında yer alacak olan Şeyh Hadi, Yezidi Milletine şefaet etmek ve terazide günahlarını hafiflet-

mek maksadıyla bekleyecektir. İşte bu yüzden Yezidi Milletinin diğer Milletlerden daha avantajlı olduğunu savunurlar.

Mizanda amelleri tartılanlar bilahere Sırat Köprüsüne doğru yürüyeceklerdir. Günahları terazide ağır basanlar köprüden geçemeyecek ve dipsiz uçurumlara, maveralara düşeceklerdir. Çok günah işleyenler boğucu duman ve kızgın ateşin bulunduğu bölümlere düşerler. Ancak, Sultan Yezid ve Şeyh Hadi'nin köprüyü geçen Yezidilere yardımı muhakkaktır.

7- Dinden Çıkma (İrtidat)

Yezidiler, 'Peçe heşin gewr dıbe, e gewr heşin na be' şeklindeki atasözleriyle beyaz rengin her renge dönüşebileceğini, buna karşılık mavi ve diğer renklerin beyaza dönüşemeyeceğini anlatmak isterler. Yani Yezidiler asaletleri gereği beyaz renk gibidirler ve hiç bir surette başka bir renge giremezler. Din değiştiren bir Yezidi tekrar geriye dönemez (Yezidi olamaz). Çünkü renklerin beyaza dönüşemeyeceği gibi başka bir dini seçip mesela, mavi renge bürünen bir insanın aklanması mümkün değildir.﴾

Bu katı tutumlarına rağmen, Türkiye'de İslam dinini seçenler arasında Yezidilerin ilk sırayı işgal ettiği istatistiki bilgilerle tespit edilmiştir. Mesela, Halidi ailesi topluca İslamiyeti seçmiştir. Son zamanlarda yurt dışına ve özellikle Almanya'ya göçleri hızlanmış ve böylece Kitaba Cevv'in bir arada yaşamaları şeklindeki evamir de ihlal edilmiş bulunmaktadır.

8- Yezidi olunur mu Şartları nelerdir :

Yezidilik sadece bir inanç değil, aynı zamanda bir neseptir. Nesepten itibariyle (Soysop) Yezidi olmayan Yezidi olamaz. Bu itikada dahil olamaz. Esasen bütün insanlar Yezidilere kin ve hasetle doludur. Çünkü Yezidiler, Hz. Adem'in saf kanından yaratıldıkları halde diğer insanların yaratılışında ise, Hz. Hava'nın nakıs olan kanı mevcuttur. Düşmanlarının kötü niyetlerine binaen ibadetlerini hafi olarak yapmaları dini bir vecibedir.

Başkalarının dinlerine girmesi için çaba göstermeyen Yezidiler, Pir, Şeyh, Mürid, Kavval gibi sosyal sınıfların kan bağı ile bugüne kadar aynen devam ettiğini, kendilerine dışarıdan katılacak birisinin dahil edilebileceği bir sosyal sınıfın da bulunmadığını, dolayısıyla aklen de herhangi bir katılımın mümkün olmadığını ifade etmektedirler. Yezidi olmanın tek ve yegane şartı Yezidi olan bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmektir. Toplumdaki üstün sınıflar ve görevlerinin de bir haksızlığa mani olmak gayesiyle Şeyh Hadi tarafından belirlendiğini ve herkesin sınıfının doğumuyla belirlendiği için de herkesin bu durumdan memnun olduğunu iddia ederler.

C - İBADET

Kitaba Cevde zikredildiği vechiyle Yezidiler Kutsal Kitaplarını yabancılara göstermezler ve okumalarına müsaade etmezler. İbadetlerini de düşmanları kötü davranırlar diye gizli yaparlar. Yabancılara dinleriyle ilgili açıklamalar yapmazlar ve Yezidi olmayanlar ile birlikte aynı muhitte ikamet etmezler, beraber yaşamazlar. Bir Yezidi için yapılması şart olan başlıca ibadetler ve esasları şunlardır. Bir gün zarfında yapılması zaruri olan ibadetler:

a) Uykudan uyanınca yapılan dua :Bu dua Arapça olup, Şeyh Hadi'nin Kavvallara öğrettiği ve çok az kimsenin bildiği ve ezbere bilmeyenler için zorunlu olmayan dua'dır. .

b) Sabah Namazı

c) Namazdan sonra Şehadet Kelimesinin tekrar edilmesi

d) Akşam Namazı

e) Gece yatağa girerken uyumadan evvel şehadet kelimesinin bir defa daha tekrar edilmesi.

1- Abdest ve Namaz :

Namazlardan önce ellerini bileklerine kadar ve yüzlerini yı-

kayarak abdest alırlar. Boy Abdesti (Gusul Abdesti)olarak bilinen bir abdest çeşidi mevcut değildir. Evlerinde banyo, tuvalet ve hamam gibi mekanların bulunmaması inançları gereğidir. Namazdan önceki temizlik (Abdest) ibrikler vasıtasıyla yapılır. Çeşme ve diğer su kaynakları genellikle köylerinin dışında bulunur. Abdest alındığında tercümesi aşağıya çıkarılmış bulunan Kürtçe dua okunur.

ABDEST DUASI

Şeyhim, Şeyh Hasan. Pirim, Hesın Meiman.

Ey dostlarım, yakınlarım ve akrabakarım!

Dinim, Şeyh Şerefeddin.

Ve mezhebim, Şeyh Şems'tir.

Derecem, Melek Şemseddin.

Ve feryadım Şeyh Şems'edir.

Nesebim Yezid olup,Şeyhim

Mevlam, derdim ve dermanım, yol göstericim,

Ustam, tek Huda'dır taptığım.

Melek Tavus'tur imanım.

Sabah biter ve akşam gelir

Ve iki cellat sureti bana gözüdür. .

Cellatlar ben miskin ve fakirden

Dinimin şahadetini sorarlar.

Dinimin şahadeti: Allah birdir

Ve Melek Şeyh Hasan O'nun sevgisidir.

Laleş'teki büyüklere selam olsun,

Selam size ey Laleş ehli !

Selam olsun kafe'ye, mağara'ya,
Cirim'e, Birim'e ve Kubbelerin ilahına
O Yezidhane ki, kible telakki edilir
Başlar o yere secdeye gider.
Şeyh Hadi'nin türbesi imanımızın evidir.
Şeyh Nasreddin, imanımızın celladıdır.
Şeyh Hadi, gerçek Padişahımız.
Şeyh Hasan evimizin aydınlığı, çırasıdır.
Melek-i Tavus adına ve,
Şeyh Hadi'nin hırkasına şهادetimiz vardır.
Aileme minnettarım.
Ve o kimseler kördürler ki,
Bu isimleri her daim
Hürmetle anmayı ihmal ederler.

Rahman kürsüsü tan yerindedir.
Haccımız kaf ve mağaralı olup, pencerelidir.
İşte orasıdır Şeyh Hadi
Ve sair muhterem zevatın yeri.
Rahman kürsüsünün yönü göğe doğru
Ve beyaz çeşmelerle çevrilidir.
Orası Sultan Yezid'i kırmızı'nın yeridir
Ve sünnetleri tasdik merciidir.
Ön cephesi siyah renklidir,
Haccımız kafe, mağara ve beyaz çeşmedir.
Orası Sultan Yezid'in mekanıdır,
Hürmet ile tavaf olunur.
Sünniyim, sünniyim

Ve kutsal bir inci'nin eseriyim.
Beyaz çeşmenin nöbetçisiyim,
Büyük Şeyhin müridiyim.
Sultan Yezid için kurbanlık koyunum,
Elhamdülillah bu dinimden
Ve erkanından razıyım.
Laleş'i nurani'ye gittim
Ve çifte kubbe mevkiinde secde ettim.
Melek Tavus'un ismine iman ettim
Ya Şeyh Hadi ! Bizler bilmeyiz,
Herşeyi bilen sensin.

Yezidiler, İslam Dininde namaz kılınması çirkin sayılan günün iki vaktinde yani, sabah güneş doğarken ve akşam güneşin batışı esnasında namaz kılarlar. Güneşe yönelerek ayakta dualarını okurlarsonra da secdeye kapanırlar. Namazları şeklen Sabiilerin (Yıldızları ilah bilenler) ibadetlerine benzer. Toprağı üç kez öperler. Kadın ve erkek herkese namaz kılmak farz olduğu halde bu farizayı yerine getirenlerin sayısı oldukça düşüktür. Namaz kılmak veya ibadet etmek için hususi bir ibadethane mevcut değildir. Abdest bozulması söz konusu olmayıp, her vakit namaz için ayrı ayrı abdest alınır. Sabah ve akşam namazlarında okunan dualar birbirine bezemektedir. Aslı Kürtçe olan duaların tercümesi aşağıya çıkarılmıştır.

SABAH NAMAZININ DUASI

Ya Rabbi! sen Huda'sın. Sen Ezda'sın.
Sen medih ve sena sahibisin.
Tertemiz ve günahsızsın,

Binbir isim sahibisin.
'Huda" ismin bu isimlerden
En şirini ve en güzelidir.
Ya Rabbi ! Sen daimsın, Sen kadimsin.
Yeri ve göğü yaratansın.
Bütün dertlere sen hekimsin,

Ya Rabbi ! Sen şefkatsın, şefkatlisin,
Yer ve göğün sahibisin.
Ya Rabbi ! Şeyh Şems ve Güneşin,
Melek Şeyh Hasan ve Ada'nın
Şeyh Ebubekir ve Kata'nın
Hatırı için bizleri bağışla
Ya Rabbi Amin ! Amin! Amin !
Dinin mübarek ve huzur doludur.
Şeyh Hasan Huda'nın sevgilisi ve kuludur.
Şemseddin, Nasreddin, Secadeddin
İmadeddin ve Babadin
Şeyh Hasan ve Melek Fahreddin
Onlardır kuvveti dinin.

Şeyh Hadi evvelden ahıra kadar
Vardır ve rahmet saçar
Sultan Yezid hayır kapılarını açar,
Ve şer kapılarını kapar.
Elhamdülillah Huda'ya
Ve alemlerin Rabbine olsun
Güneşin kızılığığı zahir olmadan,

Melek Emin orada olur.
Evlerden evlere kadar,
Şeyh Şems aydınlığı yayar.
Şeyh Şems'imi aydınlıktan ayrı düşünemem.
Derecelerden derecelere kadar,
Şeyh Şems aydınlığı yayar.
Şeyh Şems'imi Hac yerine tavaf ederim.
Sutundan sutuna kadar
Hazine de vardır kırk anahtar
Şeyh Şems hepsini bilir,
Ölüye hürmet edene dağıtır.
Şeyh Şems'im in mührü vardır,
Gözlerden ayağa kadar dolaşır.
Baştan ayaklara kadar
Şeyh Şems' im in mührü dağılır,
Şeyh Şems'imden asla
Ümidimi kesmem.
Ya Şeyh Şems ! Bizler zaten
Taltif edilmiş bir nesebiz.
Hareketlerimizde bir hayır
Ve aydınlık kapısı isteriz.
Sünniler ki, takatsiz ve güçsüzdürler,
Şeyh Şems'ten yardım ve aman dilerler.
Şeyh Şems nur'dur,
Ve Melek Hasan Ğafur'dur.
Din ve İmanımızı bizlere açıkla ki,
Biz zaten senden kabuluz.
Şeyh Şemsim güzeldir,

Fakirlere kısmet ve vazifelerini bildirmiştir.
Şeyh Şems'imî aydınlıktan ayrı düşünemem. ⁽¹⁾
Şeyh Şemsim nur'dandır, altın tahtta oturur
Ve kudret asası O'nun elindedir
İyiliğin ve Cennetin anahtarı elindedir
O kimseyi yetmiş kez kıskanırım
Ki, gerçek Yezidi'dir.
Huda ve Şeyh Şems O kişiye yardımcıdır. . .

AKŞAM NAMAZININ DUASI

Ya Huda ! Bizi Güneşin doğumu,
Ve Güneşin batımının keremi için
Bizi analık ve Beyza'daki
Kırk Civanmerdin hatırı için bağışla ⁽²⁾
Ya Rabbi ! Beni ve bütün Yezidileri,
Kazadan ve beladan esirge,
Ya Rabbi ! Yer, Gök ve Öküz Balığı
Ve Kürsü Ayetinin hatırı için bağışla.
Sen Din ve Dünyalık işlerimizden
Her zaman haberdarsın.
Ya Rabbi ! bizi Felek ve Çark hatırına
Huriler ve Melekler hatırına,
Ondört tabakanın sırrının sahibi

-
- 1- Şems, Arapça kökenli olup Güneş anlamına gelmektedir. Sabah duasında en çok bu ismi ta şıyan Melekten yardım isterler ve nur'u temsil eden bu Ulu kişi'den ehli sünnetin de yardım istediğini iddia ederler.
 - 2- Aralarında Abdulkadir Geylani'nin de bulun duğu Şeyh Hadi'yi imtilan etmeye gelen 40 büyük Şeyh kasedilir.

Melek-i Tavus hatırına, bağışla bizi.
Sen dünya ve diyanetimizden,
Her zaman ahvalimizden haberdarsın.
Ya Rabbi ! Bizi felek ve çark hatırına,
Huri ve Melek hatırına,
Ondört tabakanın sırrının sahibi,
Melek-i Tavus hatırına bağışla bizi.
Ya Rabbi ! Bize, din ve diyanetimize,
Bu akşam vakti bir çıkış kapısı göster.
Ya Rabbi ! Bizi beyaz inci ve
Perilerin Padişahlı ve
Sultan Yezid hatırı için bağışla.
Ya Rabbi ! Din ve diyanetimize,
Bir ışık göster.
Ya Rabbi ! Bizi yer, gök
Ve atmosfer hatırına,
Su, toprak, hava ve ateş
Hatırı için bağışla.
Bizi ve bütün Yezidi'leri bağışla
Ya Rabbi ! Bizi kubbeler ve türbeler
Ve hatır sahiplerinin ve melek Fahrettin ki,
Dört bir yanda bilinir hatırı için bağışla.
Bu akşam vakti hatırı için,
Bütün Yezidilere din ve dünyalarında
Bir kurtuluş yolu göster.
Ya Rabbi ! Marifet pazarının
Genç delikanlıları marifeti için
Gece ve gündüz ibadet eden dervişlerin,

Beş hakiki farzın hatırı için,
Biz Yezidilere din, dünya,
Vesair işlerimizde muvaffakiyet nasip et.
Ya Rabbi ! Rahman ve cananlar hatırı için
Mukaddes Kudüs ve şeyhimiz
Melek Fahrettin hatırı için,
Şeyh Hadı'nın Laleş'teki mezarı başında
Bizleri bağışladığını müjdele. . .

Ya Rabbi ! ondört kat yer ve gök hakkı için,
Tanrı kürsüsü hakkı için,
Bütün Yezidileri af buyur.
Hayır sahipleri ve çocukların duaları,
Melek Fahrettin ve ondört yardımcısı için
Bize ve tüm Yezidilere,
Bir çıkış dergahı göster.
Ya Rabbi ! Azrail, Cebrail, Derdail,
Mikail, Şemnail, Azrafil, Azrasil ki,
Yedi büyük melektirler,
Eşsiz ve bedelsizdirler.
Kilit ve anahtarlar ellerinde olup
Huda'nın hazinesini beklerler.
Ya Şeyh Şems ! sen büyüksün,
Sen gözlerimin nurusun,
Sen feryat ve imdadımsın,
Ya Şeyh Şems ! sen hem ruh,
Hem nefesimsin, Müracaat merciimsin.
Ya Rabbi ! Bizi imanlı kıl.

İtaatkar kıl ve vesveseden kurtar.

Ya Rabbi ! Şeyh Şemsin hatırı için bizi bağışla. Çünkü kilit ve anahtarlar senin elindedir.

O'ndan hediyeler dağıtırsın.

Sünniler dahi Ondan ümit beklerler,

O'na yalvarırlar.

Ya Rabbi ! Akşam vakti hatırı için,

Çeşme başındaki kırk civanmerdin hatırı için,

Pir ve şeyhler hatırı için,

Biz doğunun ve batının Yezidilerini,

Mahcup eyleme ve lutfunla aydınlat.

.....

2- Oruc

Umumi ve hususi olmak üzere iki çeşit oruc bulunmaktadır.

Bütün Yezidiler için şart olan Oruç,Kanuni Evvel'in ilk gününden başlar ve üç gün sürelidir. Sabah güneşin doğuşu (sarılığın belirginleşmesi) ile başlar, akşam gün batımı ile birlikte sona erer. Müslümanlarca oruçta sakıncalı olup, orucu bozan davranışlar. Yezi diler için de aynen geçerlidir. Şu var ki,ikram edilen şeylerin reddi uygun olmadığından, ikram edilen şeylerin yenilmesinin orucu bozmadığına inanırlar. İftar açıldığı vakit Huda ve Şeyh Hadiye oruçlarının kabul edilmesi için dua ve niyazda bulunurlar.

Hususi olan oruc; Kavvallar, Şeyhler ve Fa kirlerin muayyen zamanlarda tuttıkları oruc tur. Bu sınıf Yezidiler, Kanuni evvelin son on beş gününü tuttuktan sonra Lales'e gidip oruç larını kırk güne tamamlarlar. Bu süre zarfında Şeyh Hadi'den dileklerde bulunup ibadet eder ler. Ayrıca perşembe ve cuma günleri Hıdır Nebi ve Hıdır İlyas'ın hatırı için oruç tutmak büyük sevabı muciptir.

Yezidiler, orucun süresi konusundaki ilahi emrin bütün sema-

vi kitaplarda aynı olduğunu, bu emrin en doğru biçimde kendilerince anlaşıldığını savunurlar. Çünkü ilahi emirde "se" denildiği halde özellikle Müslümanlarca bunun "si" olarak anlaşıldığını, yani üç yerine otuz gün zannedildiğini ifade ederler.

3- Zekat

Şeyh Hadi'nin;"Malınıza bereket girmesi için zekat veriniz. ", "Mal ellerin kiri ve Dünyanın pisliğidir. ", "Her kim bu Dünyada mala iltifat etmeyip Ahirete hazırlık yaparsa,Ahiret'te ben de ona sonsuz hazinemden mükafatlar veririm. " Sözleriyle zekâtın önemi vurgulanmıştır.

Yezidiler zekatlarını hasat mevsiminde çıkarıp şu şekilde dağıtırlar. Zekatın en ağır miktarını çıkaran müridler, gelirlerinin % 10'unu bağlı bulunduğu Şeyhine, % 5'ini Pirlere ve bunun yarısını yani % 2,5 unu Fakirlere taksim ederler. Şeyhler ve Pirlere kendilerine bağlı olan Müridlerinden aldıkları zekat ile geçinirken, son zamanlarda bu gelirleri kifayetsiz kalmaktadır. Geçim sıkıntısı nedeniyle onlar da ziraat ile uğraşmaya başlamışlardır.

4- Hac :

Yezidiler, yeryüzünde kutsal topraklarla inşa edilmiş üç kutsal beldenin mevcudiyetine inanırlar. Bu üç kutsal beldenin herhangi birine mevsiminde yapılacak ziyaret ve tavaf" Hacı" olmak için yeterli görülür. Bu beldeler Kudüs, Mekke ve Laleş'tir. Şüphesiz kendilerince Laleş diğer ikisinden de daha mukaddestir. Çünkü Laleş sadece Yezidiler nezdinde kutsal olup, Şeyh Hadi'nin göğze ref' edildiği ve za viyesi ile türbesinin bulunduğu mevki'dir. Laleş, Hz. Adem' in yaratılmış olduğu kutsal top raktan geriye kalan kısmı ile inşa edilmiştir. 23-30 Eylül tarihleri arasında bir hafta süre ile Laleş'te dini törenler düzenlenir.

Kavval ve Koçek'lerin önderlik ettiği ziyaret ve toplu ibadetler yapılır. Laleş sınırlarına girilir girilmez ayakkabılar çıkarılır ve düz beyaz "Hac" elbiseleri giyilir. Laleş'te bulunan bütün uluların ziya-

reti bu kıyafet ile icra edilir. Laleş'in çıplak ayak ile gezilmesinin gerekçesi Şeyh Hadi ile ilgili şu olaya bağlanır.

Rivayetlere göre : Kerametleri ile şöhreti ülkenin her tarafına yayıldığı bir sırada, mem leketin sayılı zenginlerinden Mir Hesin Meman, üç yük altın hediye etmek üzere Şeyh Hadi'nun dergahına ziyarete gelir. Beraberinde getirdiği değerli hediye ile böbürlenerek Laleş'ten içeri gireceği esnada Şeyh'in emri ile kapıda bekletilir. Bu duruma sinirlenen Mir, "Madem altına ihtiyacı yok, öyleyse ben geri döneyim" düşüncesi ile memleketine yönelirken, Şeyh Hadi'nin emri ile o civardaki bütün dağlar ve taşlar altın oluverir. Mir Hesin Meman, olay üzerine Şeyh'in kudretine şahit olur ve altına basmamak için ayakkabılarını çıkararak Şeyh'in makamına koşar. Bu nedenledir ki, Yezidi hacı ları Laleşin kapısından içeri girişte bu olayı anmak üzere ayakkabılarını çıkarırlar. Ayrıca bu bel-denin temiz tutulması için de bu tedbirin faydaları büyüktür.

Hac hudutları dahiline girmezden önce bütün bedenini yıkanması farzdır. Temiz bir şekilde bütün türbeler bir bir ziyaret edilerek şefaata talebinde bulunulur. Arafat dağında bir gece yatarak, zemzem suyundan içmek şarttır. ⁽¹⁾

Hac'da yemek olarak hizmetçilerin yapmış ol dukları BELETA (bereket tılsımı anlamındadır) adı verilen ekmek yenilir. Beleta ve zemzem su yundan hacıların dönüşleri esnasında memleket lerine de götürmesi ve dostlarına yedirip i çirmeleri sevaptır. Hactan götürülmesi gereken diğer bir şey de Yezidi büyüklerinin türbe rinden alınacak topraktır.

Bu toprak hastaların iyileştirilmesi ve uğur getirmesi için evlerde muhafaza edilir.

Hac'ca gitmek mali yönden durumu uygun olan ve yola elverişli olan her Yezidi için bir vecibedir.

(1) Laleş'te olduğu ifade edilen kutsal bir dağdır. Zemzem suyu ise, Şeyh Hadi'nin kıssada geçtiği üzere mağaradaki kırk ulu kişiye sunduğu kutsal suya verilen addır.

Laleş bölgesi, Sincar dağlarında ve Irak sınırları içinde kalmaktadır. Irak Hükümeti tarafından vakıflar bakanlığı bünyesine alındığından önemli bazı hizmetler devlet eliyle yerine getirilmektedir.

☞ Muharref bir tarikatın zamanla yeni bir din arayışı ve dinlerde bulunan törenleri kendilerine göre değişik bir yaklaşımla yorumlama ve uygulama gayretleri Yezidilerde bariz bir şekilde görülmektedir. Ancak bazı sembollerden hareketle (dağ, horoz, tavus kuşu vs. gibi) zorlamalarla ve subjektif değerlendirmelerle Yezidilerin eski Türk dinini tekrar hayata hakim kıldıklarına dair iddialar tutarlı değildir. Çünkü bu iddiaların derinleştirilmesi İslamiyet, Hristiyanlık, Zerdüştilik ve Sabiiliğin de eski Türk dininin devamı olduğunu intac ettirecektir.

5- Cenaze Adabı ve Ta'ziye

Ölüler Şeyhleri tarafından ılık suyla yıkanıldıktan sonra kefenlenir. Beyaz kefene sarılan cenaze mezarlıklara götürülmek üzere "çardar"ın üzerine konulur ve omuzlarda mezarlıklara götürüldüğü esnada bir grup ta, Doğu-Batı istikametine mezar kazarlar. Cenaze önce mezarın yanına konularak, Kürtçe telkin okunur. Bilahere cenaze mezara konulur, cenazenin üzerine toprak gelmemesi için "ferş" denilen ince ve yayvan taşlar ile örtülür. Cenazenin mezara konulması ve üzerinin toprak ile örtülmesini müteakip törene katılanlar topluca cenaze evine giderek maddi yardımda bulunurlar. Yas maksadıyla siyah elbise giyen erkeklere kadınlar da bir süre çamaşır yıkamamakla eşlik ederler.

Ölenlerin sınıfına göre merasim şekilleri de değişmektedir. Mesela ölen bir "Fakir"ın cenaze töreni gömerek telkinini okuyabilmek için en az yedi fakirin hazır bulunması şarttır. Ancak bazı bölgelerde fakir nüfusunun az olması (Viranşehir gibi) bu şartın uygulanmasını engellemektedir. Cenazenin gömülmesinden üç gün sonra güneş doğmadan evvel mezar ziyaretine gidilir ve güneş doğuncaya kadar dualar okunarak beklenir. Bu arada gerek taziyeye

geleler ve gerekse cenazenin kabrini ziyarete gelenler biliyorlarsa telkin duasını okurlar. Telkin duası çok uzun olup içinde kaynak itibari ile Kürtçe olmayan ve başka dinlerin ve özellikle İslam Dini'nin erkanını yansıtan ibareler bu lunmaktadır. Duanın bir kısmı ayakta (Seremerge) ve bir kısmı da oturarak okunur.

Aslı Kürtçe olan telkin duasının tercümesi aşağıya çıkarılmıştır.

TELQİN DUASI

(Cenaze üzerine okunan dua)

Bir gün arif ve bilici halktan
Bir grup çağırıp ölümden sorun.
Ölüm hakkında açıklamalarını dinleyip
Ve onun hakkında düşünün.
Bir zamanlar henüz ben yok iken,
Şimdi onun bir mahluku oldum.
El ayak ve komple kalbimi
Bütün sırlarıyla yaratan odur.
Bunlar sır deryasından bize
Tezahür eden ufak bir temsildir.
Ya Rabbi ! Bize verdiklerinden,
İyi ve kötüyü kabul ederiz.
İsmin uğrunda her zaman
fedakarlıklar yapmaya
Her an için hazır bulunuruz.
Annemin hamline beni sen duhul ettin.
Dokuz ay bekledikten sonra,
O'nun yardımıyla mükemmelleştim.
Bu ne bulanık bir alemdir ki,

İçinde esaretle hep bu anı bekledim.
Ya Rabbi bizi arifler
Ve bilicilerin yoldaşı yap.
Neticede bizi yüzüstü olarak sokağa,
Diğer mevta'ların yanına yollarlar.
O sırada başıma dost akraba
Ve komşular üşüşürler.
Fakirlerimizden her zaman
İçin memnun oluruz.
Kavvallarımız bizi çaldıkları
Def ve şıbab ile mesrur kılarlar.
Biz onları tavaf eder,
Gönül zenginliğine kavuşuruz.
Ölmeden evvel bir erkek evlat ile
Şad olmak isteriz.
Biz ebeveynimizin sevgili çocukları
Teneşir üstüne konuluruz.
Her şey Huda'nın kudretindedir.
Ve ben O'nun yardımıyla
Ayak üstü gezerim, işitir ve görürüm.
Mir'immin fedaisi ve ebeveynimin,
Mesaisi benim.
O ev öyle bir evdir ki,
Tekbir ve bağlılık
Sadalarından hali olmaz.
Fakirler ve şefkata muhtaç olanlar,
Oraya kast ederler.
Ve bu nasıl evlattır ki,

Mürşidinin şarabıyla mest olmuştur.
Babası onu mutlaka evlendirmek istemektedir.
O ev Mir'in nazarındadır,
Ve inşallah O'nun nazarından hali olmaz
Bütün bunlardan sonra
Ya İlahi! Bizi şüphesiz sen büyüttün
Mal Sahipleri ! Artık
Malımızın üstüne oturmayın.
Elinizin altında bulunan servetiniz
Sizin için daha hayırlıdır, anlıyorsanız.
Beni ölümler arasına atarlarken,
Ya İlahi ! Bana sen yardım et.
Zaten hiçbir dindar bu dünyadan
Fazla mala sahip olarak geçmez.
Bundan sonra bizi dostlar
Ve akrabalar da kurtaramaz.
Talih kuşu uçar ve layık olanın başına konar.
Sebepten sendin ki, bu gün üzerimize
Telqin ve Nasin okunur.
Beni bir fistanın (kefenin) içine atarlar.
Yazık olsun benim perişanlığımıza.
Yazık olsun benim yalın ayaklı halime.
Ya İlahi! bir ara seni düşündüm.
Ya ilahi ! Bizi yok iken
Topraktan sen yarattın.
Biz senin isminin dervişiyiz.
Hayır ve şer hazinesinin anahtarı sendedir.
Senden gelecek hayır ve Şer're,

Şüphe etmeden razıyız.
Zannediyorduk ki, biz dervişler
Seni tesbih ederek,
Ve yolunda çalışarak,
Bütün sırlarına vakıf olabileceğiz.
Fakat vademiz geldi ve bizler de,
Göçücü olduğumuzu anladık.
Hastalanıp aklımız başımızdan gidince
Sırlarının hududunu anladık.
Hastalanıp yatağa girdim
Ve gök meleşini beklemeye koyuldum.
Üzerime can çıkaran
Ve kan alan Melek geldi.
Artık mal ve kurban ile ,
Satnı alınmam mümkün değildir.
Dokuz evlattan bir O kalmıştı ,
Yaşlı ebeveyninin yanında.
O da öldü gitti.
Biz de bu ölüm tasından içeceğiz.
Ne yapayım ne çare bulayım ,
On davar kurban keseyim ,
Başıma şükran edeyim ,
Feryadımı Nebi İsmail'e ulaştırayım.
Baba yaşlı ve karısı sefil
Benim korkum Azrail'dendir,
Ey Azrail ! Mir Melek sensin.
Suçsuz ve günahsızlar ,
Güzel elbiselerle süslensin.

Ey Azrail ! Ben nesh'e hazırım.
Ölüm Meleği (Azrail) acı'dan bağırtır herkesi
Her yerde her zaman
O' dur kesen nefesini herkesin.
Azrail diyor ki,
"Yeşil Kanatlı Azrail benim.
Dört bir yanda gezerim,
Kimseye fiyat biçmeye gelmedim.
Ruh'u ten'den ayırmaya geldim.
Kısa kanatlı Azrail'im,
Her türlü havada gezerim,
Kimseye nöbetçi olmaya gelmedim.
Ana, oğul ve amcazadeleri
Birbirinden ayırmaya geldim. "
O gün meşguliyet bu idi
Ve ruh kalıptan ayrıldı.
Ruh ve sır birbirlerini çağırıyorlar
Ruh kandile girip
Orada aslına kavuştu.
Nihayet ruh kandilinde
Gerçek ilahına kavuşmuş oldu.
Ruh gittikten sonra ,
Kuru kalıp kaldım.
Üzerime zalim ve zoraki bir" el" geldi.
Dünya alem o kase'nin
Şerbetinden içecekti.
O kimsenin şerbeti hayırlı
Ve mukadder olacaktır.

Onunla kapı ardı olup,
Hüzüne boğulurlar
Çıplak edip teneşir üstüne yatırdılar.
İlık bir su ile leşimi yıkadılar.
Temizleyip, birbuçukluk kefenimin,
İçine sarmaladılar.
Haydi zavallı miskin,
Sen de öbür dünya'ya dediler.
Onsekiz kulaçlık beyaz kefenimi
Cenazemin üzerine sardılar.
Arkamdan dost, kardeş
Ve yeğenler ağlamaktalar.
Buyrun yüksek bir ses ile
Telkin ve Nasin okuyalım baylar !
İki tahta yatırıp ,
Cenazemi üzerine yaydılar.
Dost ve arkadaşlar edineceğim ,
Kadim olan dünya'ya gönderdiler.
Büyükler ve şereflileri sordum ,
Onlar da arkadan geliyor dediler.
İki tahta getirip
Cenazemi üzerine yaydılar.
Üç'er dörd'er kişi
Altına girip taşıdılar.
Kabristan'a götürüp ,
Toprak üstüne koydular.
Ey canımın üstüne ağlayanlar !
Ağlamayın ben dünyadan fani oldum.

Toprağı bir ucu Çark'ta ,
Ve bir ucu garp'ta kazdılar.
Mezarımın űstüne toplandılar.
Kimileri gűler ve kimisi ađlar
Kabul ederim ki, bu da benim ecrim
Ve műkafatımdır.
Ve űzerime Can'ı gűnűlden ađlayanlar ,
Beni Őeyizli olarak yollamıŐ olurlar.
Takatınca ağlayarak mezarıma gelenler !
"Hakkınızı helal ediniz."
Mezarım hazırlanırdı ki,
Orası artık benim evimdir.
Mezarım selamlanır
Ve artık terk edilirim.
Başkalarının arasına atılır
Ve onlara katılırım.
İmdadım kerim olan Meleğe ve
Gűk Meleđine'dir.
űstűme leđen gibi olan
Geniş ve sert taşlar dizerler.
Taşlar acele acele yerleŐtirilir,
űstűme mezarımın toprađı atılır
Mezarın toprak ile űrtűlmesi farzdır.
Oradaki koca alem benim iÇin
BekleŐerek ađlaŐırlar.
Anladım ki yabancıyı hoş tutmak lazımdır.
Beni kapısız zifiri karanlığa ,
Nemli ve kapalı olan

Dar bir eve saktular.
İki kişi gelip ,
Soru yağmuruna tuttular.
Her biri değirmen taşından
Altı kez daha büyük idiler
Onun için kabir azabını
Çekenlere ağlar ve üzüürüm.
Bari Teala'nın emri ile ,
Biri dilsiz diğeri sağır ,
İki melek geldiler ,
Her birinin kanadında
Yetmiş bin ritle pekmez vardı.⁽¹⁾
Dilsiz olandan korkarım ki,
Bana üst üste sorular sorar...
Üzerime biri dilsiz, biri sağır,
İki melek geldiler.
Her birinin yanında
Yetmiş bin ritle pekmez vardı.
Sağır olandan korkarım ki ,
Her sabah bu zulmü sürdürürdü.
Elinde yetmiş bin ritle pekmez vardı.
Ve hevesle eziyetler ederdi.
Üstüme bütün pekmezi koyar ,
Karnım ve kalbimi parçalardı.
Üstüme biri geldi ki,
İns misin? Cin misin? diyordu.

1- Ritle : Mayı şeylerin ve özellikle pekmez'in miktarını ölçmeye yarayan ve bölge-
de eskiden kullanılan bir ölçü biriminin halk arasındaki ifadesidir.

Sonrada diyordu ki ,
"Günahsız eziyet etmeye gelmedim."
Ne müferreh sabahlardı ki ,
Eziyetsiz geçtiği zamanlar.
Üstüme fakir gibi,
Siyahlara bürünmüş olanı geldi.
Zülüfleri ateş gibi idi ,
Fakat Mir bakışlı değil idi ,
Üstüme geldi gözleri leğen gibi
Ve parmakları çuvaldız gibi olanı
Kalbim ve karnım
Azabından parça parça oldu.
Kabir azabını çekiyordum.
Üstüme geldi gözleri tas gibi ,
Parmakları çuvaldız ,
Ve tırnakları orak gibi olanı.
O kimseyi bin kez kıskanırdım ki ,
Hayır sahibidir ve günahları yoktur.
Üstüme geldi gözleri yıldız gibi
Parmakları kürek tırnakları kama gibisi
Onu bin kez kıskanırdım ki,
Hayır ehlidir inkar ehli değildir.
Garip bir ilimden ve,
Garip bir dilden konuşuyordu.
O garip dilleri bulunan zebaniler ,
Günahkarları çağırıyorlardı.
Sırat köprüsünün bir yanı toz ,
Bir yanı duman doluydu.

Ahiret kardeşini çağır ⁽¹⁾,
Ki kardeşin kardeşe
Şefaati kabul olunur.
Sırat köprüsü bellidir.
Bir tarafı uçurumlarla
Bir tarafı da duman doludur.
Ahiret kardeşini çağır ki
Günahsızın günahkara yardımını
Makbul olur...

SERE MERGE (Ayakta okunan bölüm)
Şeyh fahri'nin kavline göre,
Ya Rabbi ! sen daimsin, sen bakisin ,
Hakikat ve gerçek senin yolundur.
Selam olsun cennet ehline.
Ve selamı kabul buyuranlara.
Yol gösterici Duha'nın
Buyurdukları gibi ,
Nur, Allah'ın yardımındır.
İnte, Bisme, Make, Makente,
Laleş'teki eşrafın dediği gibi.
Ey Kardeşler ! Buyurun hep beraber ,
Telkin ve Nasin'i okuyalım...

Şeyh Hadi ve Şeyh Hasan'ın

1- Ahiret kardeşliği : Birbirini seven iki şalus arasında Ahiret'te şefaathleşmeyi de
ih tiva eden bir kardeşlik anlaşmasıdır.

isimlerini zikredin.
Onların kanunundan okuyun.
Allah, Mevla, Fakir, Bismillah
Cümle alem Allah'ı kabul eder
Ebedi yolculuk her kula muhakkaktır.
Hatalı ve hatasız olsa bile
Dost ve akrabalar
Dağmık dağmık mevkilerdedirler.
Ya Melek Şeyh Fahreddin !
Onların ellerini kavuştur.
Beş hakiki farzı onlara lufzettir.
Cennet kapılarının kilitleri
Ve anahtarları bu farzlardadır.
Bu gün dünya'dır ve fakat ,
Uyanık olun, yarın da Ahiret sadasıdır
Mübarek günlerde uyuyarak ,
İbadetlere meyletmeyenler
Ve o kimse ki,kötülüklerin peşindedir.
Her daim pişman olacaktır.
Şeyh Hadi ve Şeyh Melek Hasan
Arafat'a karşı otururlar.
Din ve Diyanetimiz için şefaathçi olurlar.
Ya Şeyh Hadi ve Ya Şeyh Hasan
Ve Mala Mir hatırına
Bizlere ve de özellikle
Bu kabir sahibine şefaath et.
Amin, Amin, Amin.

6-Evlenme Adabı

Yezidilere göre, evlenmek erkek, dişi herkes için farz olup, farziyeti Şeyh Hadi'nin içtihadı ile sabittir. Farz oluşunun sebebi şu şekilde hikaye edilir: Çok samimi bir mürid, bütün hayatını Şeyh Hadi'ye adamaya karar vermiş ve bunun için dünyadan tecrid olmak üzere şehvi arzularını körelterek cinsel organlarını kesmişti. "Çavuş" ismiyle bilinen bu müridin durumundan Şeyh Hadi haberdar olunca, bu hareketin ileride bir gelenek halini almaması için her Yezidi'nin evlenmesini farz kılmıştır.

Evliliğin hangi şart ve ölçülerde gerçekleşebileceğini yine Şeyh Hadi bizzat belirlemiştir. İki Yezidi arasında evlilik akdinin yapılabilmesi için aşağıdaki iki şartın yerine getirilmesi veya uygun olması zorunludur.

a) Aynı sosyal sınıfa mensup olmaları, yani Mürid sınıfından bir Yezidi ancak Mürid sınıfına mensup bir Yezidi ile, Şeyh sınıfına mensup bir Yezidi ancak Şeyh sınıfına mensup bir Yezidi ile evlenebilir. Bir Pir bir Mürid veya bir Şeyh bir Kavval ile evlenemez.

b) Kişi ancak sınıfı içinde bulunan kendi kabilesinden birisiyle evlenebilir. Yani Mürid sınıfına mensup Siyadi kabilesinin bir ferdi ancak mürid sınıfındaki bir Siyadi ile evlenebilir. Sınıflar aynı olsa da kabilelerin farklı olması evliliğe mani teşkil eder. Zaruret karışığında özellikle son zamanlarda sınıf içinde olmak şartıyla ayrı kabileler arasında evli oldukları ifade edilmektedir. Yezidilerin gelenekleri de buna izin vermişlerdir.

Boşanma çok çirkin karşılanır. Kadının boşanma isteği haklı ve geçerli bir sebebe göre aile büyüklerinin onayı ile kararlaştırılır. Erkek ise bu haktan her zaman faydalanabilir. Yani, erkeğin kadına "Yolundan çıktım, serbestsin." demesiyle boşanma işlemi gerçekleşmiş olur. Ancak boşanan iki kişi bir daha asla birleşemezler, tekrar evlenemezler.

İki eşlilik mekruh olup, tavsiye edilmez. Ayrica Yezidilerin namuslarına düşkün olduğu ve yabancıya kem gözle bakmanın nazar sayılarak haram edildiği bilinmektedir.

NİŞAN : Aynı sınıf ve kabileye mensup iki kişinin evlenme akdine doğru atılan ilk adım dır. Damat tarafı gelin adayının ailesine gi giderek " Allah, Resulullah ve Şeyh Hadi'nin kavline göre filanca kızımızı falanca oğlumıza istiyoruz. " diyerek teklifte bulunurlar. Eğer kız tarafı olumlu cevap verirse hemen o esnada beraber götürdükleri yüzük vesair takıları nişan alameti olarak gelin adayına takarlar.

NİKAH : Düğün yapılmadan önce damat ve gelin adayı bir araya getirilir ve nikahı kıyacak selahiyetli kişi her iki taraftan da bu evli liğ e razı olup olmadıklarını(Vekalet verilerek te nikah kıyılabilir.) üçer defa sorar. Taraf ların rızası alındıktan sonra nikah duası okunur. Bu işlemin tamamlanmasıyla beraber evlilik akdi neticelenmiş olur.

Texeriye köyünde yapılan mülakat esnasında verilen bilgilere göre: Yakın tarihe kadar Siirt,Batman ve Mardin üçgeninde nikah duasını kimse bilmiyordu. Nikah akdi ancak Müslüman imamlardan rica edilerek İslami kurallara göre kıyılmaktaydı. Bilahere bölgeden birkaç kişi Şingal'daki Yezidi bilginlerine giderek durumu anlatmış, bilginler de tedbir olması bakımından kendilerine nikah ile ilgili erkani ve nikah duasını öğretmişlerdir.

Aslı Kürtçe olup, kıssa ve İslami ibarelerin çoğunlukta olduğu Nikah duasının tercümesi a şağıya çıkarılmıştır.

NİKAH DUASI

Güneş, Ay, Ezda, Yezid ve Bismillah
Billah ve Tillah hakkı için
Selam ve salat olsun Resulullaha
Allah'ın yolu baki bir yoldur
Tek'tir ve sizler de şahit olun
Ya Şeyh Hadi ve Ya Şeyh Hasan
Ve Ey Mesut olanlar !

Ebeveynler rıza gösterdi
Uzun ömürlü ve doğurgan olsun
Kutlu hayırlı ve mübarek olsun.
Amin.

DÜĞÜN : Bölgede gelenek sellesmiş usullere göre yapılır. Maksat hayırlı bir hizmetten dolayı dostların eğlenmesidir. Geline çarşaf giy dirilir ve at'a bindirilir. Gelinin bir yakını tarafından at'ın yuları tutularak bu şekilde damat evine doğru gidilir. Damat evinin kapı sına gelindiğinde, içinde şeker, para vesair şeyler bulunan bir testi verilir. Etraftaki çocuklar gelin tarafından kırılan testinin için dekileri yakalamak için kapışırlar. Bu sırada evin damında beklemekte olan damadın yanına şındaki,dallarına çeşitli çerezler yapıştırılmış ağaç, çocukların arasına yuvarlanır. Böylece çocukların sevinci bir kat daha artar. Bazen de damat tarafı davetlilere ve köylülere bir yemek ziyafeti verir.

7- Sünnet Olma- Kirvelik :

Yezidiler erkek çocuklarının sünnet edilme sini farz olarak telakki ederler. Öyle ki,yeni doğan çocuk hemen ölürse veya ölü doğarsa kat iyyen sünnet edilmeden mezara gömülmez. Bölge deki Yezidiler arasında bu cerrahi müdahaleyi yapacak ehliyetli kişiler bulunmadığı için Müslüman sünnetçi'ler tarafından çocuklarının sünnet işlemi gerçekleştirilmektedir.

Yezidilerin bölgedeki bazı Müslüman aileler ile yakın ilişkiler kurduğu ve bu ilişkiyi de kirvelik bağıyla sağlam bir temele oturttukları bilinmektedir. Kirvelik bağı ile yakınlık kuranlar arasında evlilik mümkün görülmez. Bu nedenle yakınlık duydukları Müslümanlar ile kirvelik bağı kurmaya özel önem vermektedirler.

8-Kurban ve Adak :

Kurban kesmenin ilk defa Huda tarafından Hz. İbrahim Halil'e emredildiğini, O'nun da emre uymak için oğlu Hz. İsmail'i boğazlayacağı sırada Melek-i Tavus'un duruma müdahale ettiğini ve beraberinde bir koç getirdiğini, koç'un Hz. İsmail'e bedel olarak kurban edilmesinin Huda'nın emri ile gerçekleştiğine inanırlar. Şayet Huda'nın katından O koç gönderilmeseydi, bugün herkesin bir oğlunu kurban etmesi dini vecibe lerdan olacaktı. O tarihten bu yana salih kim seler bu tarihi bayram saymış ve kurban kesmişlerdir.

Her Yezidi'nin yılda bir kez kurban kesmesi zorunludur. Kurban kaza ve belanın def'i için, sıhhat ve afiyet için Huda'ya şükran sunmanın bir yoludur.

Kurban kesmenin dışında olmak üzere adak kesme ameliyesi de bulunmaktadır. Bir ziyarete adak sunulabileceği gibi, ölmüş veya sağ olan muhterem bir şahsa da adak adanabilir. Yani, bir ziyaretin ismi anılarak bir ricada bulunursa ve dilenen şey gerçekleşirse va'dedilen adağın, sözün yerine getirilmesi şeklinde izah ederler.

Adağın eti fakirlere dağıtılır. Bazen de adak adanacağı vaad edildiğinde kesilecek hayvan belirlenerek önceden kulağı kesilir (İşaretle nir). Arzu edilen şey gerçekleşirse işaret edilen hayvan kesilerek verilen söz yerine getirilmiş olur.

9- Yiyecek ve Giyeceklere Dair Hükümler :

Marul ve lahana yemek ve bunların ziraatını yapmak yasaktır. Bu yasakların bir sebebi zikir edilememekle beraber bölgedeki Müslüman halk tarafından bu bitkilerin " Şeytan Kulağı" na benzetilmesinin rolü bulunabileceği mümkündür.

Buğday ile iştilal etmek sevap sayılmakta ve teşvik edilmektedir. Zekatın buğday'dan çıkarılması şartı bulunduğu için köy ve mezralarda yaşayan Yezidilerin içinde buğday ziraatı ile uğraşmayan aile yok gibidir. İçkilerden sarhoş edici olanların bütünü yasaktır. Bunları kullanmak günah sayılır.

Şekil olarak bölgede yaygın olan kıyafetler kullanırlar. Kıyafetleri itibariyle dışardan bakıldığında Yezidileri Müslümanlardan ayır detmek mümkün değildir. Ancak ağızlarını örten ucu sivri bıyıkları vasıtasıyla tanınmaları kolaylaşmaktadır. Kadınları ise, yöreye mahsus kıyafetlerin dışında başlarına "Kofi" denilen mukavadan yapılmış bir fes ve bunun üzerine de tülbent koyup bağlarlar. Özellikle yaşı ilerlemiş Yezidi kadınları bu başlığı daha çok kullanırlar.

10- Kutsal Gün ve Geceler :

a)Newruz Bayramı :

"Yeni Gün" anlamına gelir ve "Sere Sale"şek linde de tabir edilir. Bayrama herkes değişik bir şekilde iştirak eder. Kimi davul zurna ça larak,kimi de dağlara çıkarak dolaşmak suretiile eğlenir. Bu arada çocuklar akşamları yüzlerini karartıp çeşitli kılıklara bürünerek ev ev dolaşır iyi dileklerde bulunurlar ve karşı lığında hediyeler alırlar. Bu bayramda kurban kesmek, başka bir ifadeyle et yemek sevaptır. Yine bu günde yoksullar ve yolcuların yediril lmesi makbul sayılır. Newruz Bayramı dolayısıyla dağlarda ateş yakmak şeklinde yaygınlaşan kutlamaların gelenekleriyle bir ilgisinin bu lunmadığını ifade etmektedirler. Ancak Newruz Günü dünyanın yaratılış sürecinin ilk günü olarak kabul görmektedir.

b) Çeşna Havini :

"Yaz Bayramı" anlamına gelir. Temmuz ayının 24 ünde başlayıp, 29'unda sona erer. Bazı dindar Yezidiler Lales'e gidip beş günlük bayramın üç gününde Şeyh Hadi için oruç tutarlar, bu orucu kırk güne çıkarırlar da olabilir.

c) Kurban Bayramı :

Müslümanların Kurban Bayramı (Hac tarihi) o larak kutladığı tarihi, Yezidiler de Kurban Bayramı olarak kutlarlar. Hz. İbrahim'den, oğlu İsmail'i kendisi için kurban etmesini isteyen Huda'nın emrinin yerine getirilmesi sırasında tereddüt göstermediği için, Melek-i Tavus ara cılığı ile bir koç gönderilmişti. Bu şekilde

İsmail babasına bağışlandı. Melek-i Tavus'ta tarafından Hz. İbrahim'e gönderilen koç'un bir suretinin bir Yezidi köyü olan "Baad-ra" da bu lunduğuna inanırlar. Şu anda Mir'in evinde bu lunan koç'un sureti ihtimam ve dikkat ile muhafaza edilmektedir. Bütün bu hadiselerin cereyan ettiği yer olan Mekke şehri bu yüzden kutsal sayılır. Hatta Hac zamanında, Müslümanlarla birlikte Mekke'yi tavaf edip erkanını yerine getiren Yezidilerin "Hacı" sayılacağı inancın dadırlar.

Hacı olabilmek için ziyaret edilmesi en makbul olan mekan,Şeyh Hadi'nin türbesinin bulunduğu belde olan LALEŞ'tir. Hac mevsiminde Hac'ca gitmek imkanı bulamayanlar kendi muhitte rindeki dini sohbetlere katılarak bugünü ihya etmeye çalışırlar.

Nisan ayı bütünüyle kutsal sayılır. İlk haf tasında evlenmek yasaktır, alış veriş yapılmaz ve ziraat ile ilgili işler bekletilir. Bu ay'ın diğer önemli bir günü de 7 Nisan günüdür ki,bu günde Melek-i Tavus'un Nebi Musa'yı Firavun'un şerrinden (Tuzağından) kurtarmak üzere yeryü züne indiğine inanırlar. 7 Nisan'da bu sebeple ibadet ve itaat'ta bulunmanın sevabı misliyle yazılır. Mezarlar ziyaret edilir ve iyiliklerde bulunulur. Nisan ayının ilk Çarşamba günü "Kara Çarşamba"olarak anılır, banyo yapılmaz ve her hangi bir işle meşgul olunmaz,bu gün bir isti rahat günüdür.

11- Muhtelif Dualar :

Yezidiler üç büyük olarak adlandırdıkları Şeyh Hadi, Melek-i Tavus ve Sultan Yezid anıl dığında ellerini göğüslerine koyarak selam ve rirler, bu arada eğilerek hürmetlerini sunarlar. Halk arasında "Çirok" denilen ve bir nevi masal derecesinde abartılı anlatımlar ile ulu larının hayatlarını anlatırlar, kıssa ve dua larla onları methederler.

Dualarından bir kısmı daha önce zikredilmiş tir. Şefaath ve merhamet dileklerinin vurgulan dığı dualardan bir diğeri de aslı Kürtçe olan ve tercümesi aşağıya çıkarılmış bulunan yol duasıdır.

YOL DUASI

Bu ne biçim bir sabahtır ki,
Her zaman olduğu gibi
Cennet kapıları açılır bize .
Huriler gelir ve bizlere
Tatlı ve şeker takdim edilir.
Beni alıp hak yoluna yöneltirler .
Ya Şeyh Hadi ! Yolculuğum boyunca
Yol kesici ve kötü niyetlilerden
Ve haramzedelerden beni muhafaza et.
Feryadımız Huda'ya ve Şeyh Hadi'ye
Ve kürsü önündeki melekleredir.
Af ve mağfiret dolu yolu
Müsaadenle bize ihsan et.
İمدadımız Huda'ya ve Şeyh Hadi'ye
Ve Melek-i Celile'dir
Af ve mağfiret dolu yolunu
Müsaadenle bizlere ihsan et.
Bu uzun yolculukta yardımcımız ol.
Hakikat yolu af doludur
Ya Şeyh Hadi ister çöl, ister dağ olsun
İster yayla ve ister ova olsun
Bizi bu yerlerden o yerlere selametle ulaştır
Ve o yerlerden bu yerlere salimen götür .
İمدadımız Huda ve Şeyh Hadi
Ve kürsü önündeki melekleredir .
Hakikat yolu bütün yolların merhametlisidir .

İster çöl ve ister dağlık olsun ,
İster plato ve ister buzul olsun ,
Tatlı bir gönöl ile bizleri
Buralardan oralara ulaştır .
Ve o yerlerden bu yerlere salimen kavuştur
Beni şeyh şems-i Teter'in
Aziz dergahına götürdüler .
Orada yetmişbin kalender gördüm .
Hepsinin hırkası kara , kemerleri gevşek
Ve kaşkolları sarı idi .
Ya şeyh Hadi ! her daima
İmdadımıza mukabele et !
Ya Sultan Yezid ! perdenle günahlarımızı gizle
Ey Sultan Yezid ! bizim firakımız sanadır .
.....
Yol duası yolculuklara çıkmadan evvel okunan bir duadır.

12- Temizlik Anlayışı :

Evlerini Cennet hükmünde düşündüklerinden, tuvalet ve banyo için müstakil mekanlar inşa etmeyen Yezidiler, hamamlarda yıkanmazlar. Köy ve mezraları genellikle çeşme veya kuyulara yakın mevkilerde bulunduğundan, temizliklerini de bu tür su kenarlarında ve açık havada gerçek leştirirler. Kadınların haftalık temizlik mak sadıyla çeşme başına gitmelerine "Berav" adı verilir.

Gusul abdestinin bulunmaması, sabah ve akşam namazlarından önce alınan abdestin sadece el ve yüz yıkamaktan ibaret olması ibadetten kaynaklanan bir temizlik sağlamadığından, fiziki görünüşlerinde ve meskenlerinde komşuları olan Müslümanlarla aralarındaki farkı bariz bir biçim de hissettirmektedir.

13-Ticaret ve Çiftçilik :

Ziraat ve bilhassa buğday çiftçiliği kutsal sayılmakta ve her Yezidi mutlaka bu saha ile meşgul olmaktadır. Ancak, "Doğurmuş hayvanı sağmaya kalkma!" ve " Çürümüş kürek kemiklerini sağlam diye satmaya kalkma !" atasözlerini delil göstererek ticaretin kar esasına dayanacağını, dolayısıyla 3 liraya satın aldıklarını 4 liraya satmak mantığı ile yürüdüğünü ifade ettikten sonra, ticaretin bu sebeplerden ötürü Yezidiler için yasak olduğunu savunurlar.

Hakikaten bölgede bulunan Yezidi köylerinde en küçük çapta ticaret olarak düşünülen bakka liye dahi mevcut değildir. Kendilerine Texeriye köyünde misafir olduğumuz aile, yaklaşık 5 kilometre mesafedeki Beşiri İlçesinden getirttikleri hazır yiyecekleri ikram etmişlerdi.

14- Kutsal Semboller :

En kutsal sembol,Şeyh Hadi'nin bizzat yaptığı gına inanılan dört adet Melek-i Tavus heykeli dir. Bunların herbirine Sıncak (Sencik) adı verilir. Laleş'te muhafaza edilen bu Sıncak' lar din adamlarından Koçek ve Kavvallar tarafından Hac farizasını eda edemeyenlerin tavaf etmesini sağlamak maksadıyla köy köy dolaştırılır. Bronzdan yapılmış olan bu heykellerin her birinin altında tarih ve bir miktar yazı bulur. Sıncak tavafının şartı üç kez heykelin etrafında dolaşmaktır. Yine Şeyh Hadi'nin bizzat yaptığına inanılan Şerbik (Küçük testi)ile yine O'ndan miras kalan def ve şıbab'ta kutsal bilinir ve itina ile muhafaza edilir. Kutsal sayılan sözler ise: Yol çıkarken yol duası, önemli bir işe başlarken uğur duası ve şehadet kelimesidir. Şehadet Kelimesi,okunmasının farz olduğu vakitlerin dışında okunmaz. Sıkıntı anında Şeyh Hadi, Melek-i Tavus ve Sultan Yezid birlikte zikredilerek yardımları talep edilir.

Bölgedeki Yezidilere ait konutlar gezildiğinde hemen her evin en gözde duvarına asılmış üzerinde Tavus Kuşu'nun resmedildiği bir duvar halısı görmek mümkündür.

D- SOSYAL HAYAT

1- Dini Önderlik ve Din Görevlileri :

Dini liderleri aynı zamanda siyasi lider pozisyonundadırlar. Liderlikler Şeyh Hadi tara fından kendisinden sonra bir çekişmeye meydan vermeyecek şekilde tayin edilmiştir. Evvela kendisinin yerine vekil olarak Mala Mir kabi lesini ve o sırada kabile reisi olan Berekat'ı bırakarak ayrılmıştır. Diğer liderlikleri de o zaman mevcut olan kabilelerin arasında taksim etmiştir. Hiçbir kabile Şeyh Hadi'nin kendile rine vermediğini almaya teşebbüs edemez. Kaldı ki, bu kabileler vazifelerini ifa ederek Mil letine bir nebze faydalı olmaya gayret eder. Birer sosyal sınıfı teşkil eden ve sadece din hizmetleriyle uğraşan Mir, Bave Şeyh, Fakir, Kavval ve Şeyh'ler ile ilgili malumat sosyal sınıflar başlığı altında sunulmuştur. Ancak başka sınıflara mensup olup,dini bilgiler yönünden bu sınıflardaki insanlardan daha çok yetişmiş Yezidilerede rastlamak mümkündür.

2- Sosyal Sınıflar :

Hindistan'da toplumu sınıflara ayıran" KAST" sisteminin bir benzerini Yezidiler arasında hayatiyetini sürdürür vaziyette görmek kabildir. Sınıflar Şeyh Hadi tarafından tayin edildiğinden sınıf değiştirmek için açık kapı bı rakılmamıştır. Yanıgirilmek istenen sınıf mani olur. Sınıflar içinde en fazla nüfusu Müridler oluş turur. Kendilerinden başka diğer sınıflara zekat vermek için çok çalışmak zorudadırlar. Sosyal sınıflar, görevleri, kütükleri ve özellikleri aşağıya çıkarıldığı gibi Şeyh Hadi tarafından belirlendiği kabul edilir.

a) MİR (PRENS)

Şeyh Hadi dünyadaki irşad görevini tamamladıktan sonra,Yezidilere siyasi ve dini önderlik yapmak üzere, "Mala Mira" (Mirler Ailesi) kabilesinin reisi Berekat'ı bırakmış ve O'na,

"-Bundan böyle senin ismin Şeyh Hadi olsun. " dediği ifade edilir. Bu aile Şeyh Hadi'nin aralarından ayrılarak göğe yükselmelerinden bu yana Yezidi cemaatına önderlik yapmaktadır. Bu günkü Mir, Mir Tahsin olup, kendisinden memnu niyetlerini her vesile ile ızhâr ederler. Mir'leri Şeyh Ebubekir soyundan olup, yaptıkları işlerde kimseye hesap verme zorunlulukları yoktur. Aileleri arasında istişare sonucu Mir seçimi yapılmaktadır.

Mirlerin icraatını eleştirenler cezalandırılır. Mesela cemaat tarafından soyutlanarak ken dileri ile konuşulmaz,kimseden hiç bir hususta yardım alamaz,hatta hanımları bile kendilerine yaklaşmaz. Yezidiler sadakalarını Mir'lerine gönderirler. O'da toplanan sadakaları ihtiyaçları bulunanlara ihtiyaçları oranında dağıtır. Kimsesizleri evlendirir, yedirir ve giydirir.

Mir'in özel bir tac'ı (takke), cübbesi ve el biseleri vardır. Şeyh Hadi'den miras kalan sıncaklar, def ve şıbab gibi malzeme,Mir tarafından muhafaza edilir. Bütün bu malzemeler Şeyh Hadi'den yadigar kaldığı için çok değerli sayılır. Mir'lerin makamlarından indirilmesi sözkonusu olamaz. Ancak ölümleri halinde aile içinde yerine yeni bir Mir seçilir.

b) BABA ŞEYH (BAVE ŞEYH)

Şeyh Fahrettin sülalesinden olan bu makam, Yezidilerin en yüksek fetva merci'idir. Bütün meşguliyetleri din hizmetleriyledir. Şeyh Hadi nin seccadesinin varisi olan Bave Şeyh,Mir bu lunmadığı zamanlar ona vekalet eder. Bave Şeyh kabilesine mensup olan kimseler saç ve sakal larını asla kesmezler. Baştan ayağa beyaz elbiseler giyerler. Kendilerini ziyaret edenlerin iltifatkar ve hürmetkar bir eda içinde olmaları zaruridir. Yezidilerin şimdiki Bave Şeyh'i İsmail oğlu Şeyh Heci'dir.

c) FAKİR (FAQİR)

Vaaz,telkin, nasihat ve aileler arasında vü kabulacak uyumsuzlukları çözmekle yükümlüdürler. Bu ağır,yorucu ve kutsal görevlerinden dolayı daha bu dünyada iken cennetle müjdelenmişlerdir. Onların gidecekleri yer cennet'i na'im dir. Sürekli olarak

muhtelif coğrafyalarda yaşayan Yezidileri dolaşırlar.

Gittikleri her yerde büyük izzet ve ikram ile karşılanırlar. Üzerlerinde bulunan elbiseler özel olarak yapılır. Fakirlere mahsus olan hırka "Xırka" saf yünden örüldükten sonra "zergüz" denilen yabani ceviz ağacına bir süre asılır.

Eğer Fakirde Huda'nın bağışladığı bir üstünlük ve cevher var ise o hırka kendiliğinden kara raráacaktır. Son zamanlarda artık hırkaların bir türlü ağaçta kararmadığını, bu yüzden siyah boya ile boyandığını ifade etmektedirler. Ayrıca Huda'nın lütfuyla yaratılmış bulunan ve tunç halkalardan oluşan bir kemer kullanırlar. Eğer hırka giyilemeyecek kadar eskiyecek olursa,

Fakir tarafından eskiyen kutsal hırka evin uygun bir yerine asılır ve onun yerine yeni bir hırka yapılır.

Fakirler ölüncüye dek hırkalarını çıkarmazlar. Hatta öldükleri zaman hırkaları ile bir likte gömülürler.

Fakirler "tok" ve "meftul" adı verilen bir çeşit tasmayı boyunlarına takarlar. Kişinin sadık ve layık bir fakir olabilmesi için zoraki sebepler hariç hayatında hiç bir zaman kılını kesmemiş olmalıdır. Bu özelliklerinden ötürü çok kıymetli olan fakirlerin sayısı çok yeter sızdır. Halbuki ölen bir fakirin cenazesinin kaldırılabilmesi için yedi fakirin hazır bu lunması şartının uygulanması sıkıntılara sebebiyet vermektedir. Genellikle şingal'da yaşayan fakirlerin çok az bir kısmı dışarıda yaşamaktadır.

d) KAVVAL (QAVVAL)

Kavvallar, Laleş'te Şeyh Hadi'nin türbesinin civarında ikamet ederler. Yılda bir kez olmak üzere Yezidileri dolaşırlar ve özellikle Hacca gidemeyenler ile hasbihal edip telkinlerde bulunurlar. Kendi aralarında Arapça konuşurlar, ama bunun Arap asıllı oldukları anlamına gelmeyeceğini savunurlar. Kavvallar sair Yezidi'lerle Kürtçe konuşurlar. Bu davranışlarının da Şeyh Hadinin emrine göre olduğunu belirtirler.

Kavvallar beraberlerinde götürdükleri Şeyh Hadi'nin emaneti

olan Melek-i Tavus Heykeli ve şerbik ile köy köy dolaşırlar.

Durumu uygun olan ve hatırı sayılır Köylülerin evlerinde misafir olur , köy halkı da Kav valların bulunduğu eve giderek hem kavvalları hemde kutsal emanetleri tavaf ve ziyaret eder ler. Bu arada def ve şıbablar çalınır, ilahiler okunur. İlahiler söylendiği esnada Yezidilerin şerbik ve heykellerin etrafında üç defa dönme leri şarttır. Tavafın şeklini Şeyh Hadinin bizzat belirlediğine inanırlar.

Kavvalların tarih ve dini bilgiler bakımından çok üstün oldukları ileri sürülür. Bu yüzden gittikleri yerlerde köy halkına bol bol "çirok" anlatırlar. Kavvalların bu hizmetlerine karşılık olmak üzere gerek şahsi ihtiyaçlarını karşılama ve gerekse Laleş'teki kutsal mekan ların masraflarını karşılamak üzere mukaddes sayılan şerbik'e" sadaka" diye tabir edilen ve maddi durumlarına uygun olmak üzere para yar dımında bulunurlar.

e) ŞEYH (ŞEYX)

Şeyhler başlıca üç kabileden ibarettir. Şeyh Hasan'a bağlı olan a'daniler, okuma yazma iş leri ile ilgilenirler. Kitaba Celev, bunların yanında muhafaza edilmektedir. Şemsaniler, Melek Şeyh Şems'e nisbet edilirler. Üçüncü kabile Şeyh Ebubekir'e kadar ulaşan bir nesebe sahip kataniler dir.

Şeyhlerin en mühim özellikleri ve vazifeleri dini irşad'ta bulunmaktır. Ölülerinin yıkanması kefenlenmesi, gömülmesi ve özetle cenaze törenlerini tanzim ederler. Şeyhler, ancak kendilerine bağlı olan kabilelerin dini hizmetlerini icra ederler , başka kabilenin ölüleri ile il gili vecibelere karışmazlar.

Saç ve sakallarını kesmemeye özen gösterir ler, bilhasa çenele-
rindeki kılları hiç kesmez ler. Şeyhler dini toplantılara katıldıkları zaman beyaz elbiseler giyerler. Beyaz renkli cüb belerinin üzerine siyah renkli bir külah ve kırmızı renkte bir kuşak bağlarlar. Şeyhlerin bir diğer görevi de, buldukları bölgelerde zekat toplama hizmetlerini organize etmek ve başkanlık yapmaktır.

Fakirler köylerine geldikleri zaman hürmetle ellerinden öpe-
rek köyün zekatını takdim ederler. Şeyhlerin bu görevlerini yapar-

ken adil davrandıklarını , zekatın taksimatının da den geli olarak yapıldığını savunurlar.

f) PİR

Pir kelimesi yol gösterici, ihtiyar anlamına gelir. Pirlere de diğer sınıflarda olduğu gibi sadece kendi sınıflarından evlenebilirler. Pir'ler her yıl hac mevsiminde Şeyh Hadi'nin türbesinde yapılan merasimlere iştirak etmekle mükelleftirler. Hac'ca gelenlerin yiyecek, içecek barınma gibi ihtiyaçlarının tedarik ve dağıtımından sorumludurlar. Kıdem yönünden Şeyh'lerden bir derece aşağıdadırlar. Cenazeler yı kandığında Şeyh'lerin ellerine su dökerek yardımı olurlar. Aynı zamanda Şeyhlerin müridlerinden aldıkları zekatın ancak yarısını alırlar.

g) KOÇEK

Esas görevleri "ruh alemi" ile uğraşmak olan Koçeklerin sayısı sınırlıdır. Laleş'te otururlar ve türbenin bekçileri olan çavuşlara başkanlık ederler. Sır'lar alemi hakkında geniş bilgiye sahip olduklarını ifade ederler. Koçek'ler, Şeyh Hadi'den kalma mukaddes emanetlerin denetçileri ve koruyucularıdır. Senede kırk gün oruç tutarlar ve kırkıncı gün Bave Şeyh'e gidip mükafatlarını alırlar. Şingal dağlarının Şeyban bölgesinde ikamet eden Koçekler kendi bölgelerindeki cenaze merasimlerini de yürütürler.

h) MÜRİD

Yezidi cemaatinin en kalabalık sınıfını teşkil eden müridler, daha çok köy ve mezralarda yaşarlar ve ziraatla meşgul olurlar. Bir çok mürid kabilesi bulunmaktadır. Diğer sınıflarda da olduğu gibi müridler de ancak kendi sınıf ve kabilesi mensuplarıyla evlenebilirler. Efendilerine hizmet etmeyi bir şeref olarak telakki ettiklerini iddia ederler. Gelirlerinin % 17.5 luk bölümünü üst sınıflardaki Yezidilere zekat olarak takdim ederler.

3- Yezidilerin Yezidilerle Münasebetleri :

Yezidiler, kendilerini Said Bin Cer'in asil evlatları olarak kabul ettiklerinden anne ve babalarına bu asaletten dolayı müteşek-

kir ol duklarını, diğer milletlerin bu asaletlerini kıskandıkları için dũřman gözüyle baktıklarını din ulularını şadece kendilerine mahsus oldukları halde yabancıların çekememezlik ederek onlara sahip çıkmak istediklerini iddia ederler.

İddiaları doğrultusunda kutsal saydıkları değerleri korumak, inançlarını yaşamak için din daşları ve buna bağlı olarak akrabalarıyla bir arada yaşamak ve dayanışma ihtiyaçı fitraten ortaya çıkmaktadır. Esasen meskun oldukları bölgelerde azınlık durumunda olmaları, Kitaba Celevin emirlerinin de bu istikamette bulunması kaynaşma ve dayanışmayı sağlayan önemli un surlardır.

"Ahiret kardeşliği" adı altında yaygınlaşan bağlar kurdukları ve kardeşlik yemini edenlerin, birlikte olmadan cennete dahi girmemeyi kararlaştırmaları toplumda küçük çaplı da olsa yakınlaşmayı sağlamaktadır.

Yezidilerin bir süredir çocuklarını okullara göndermeye başlamaları ve dış dünya hakkında bilgilenmelerinin, gerek inanç ve gerekse sosyal ve kültürel hayatları üzerindeki etkileri bariz bir Şekilde görülmektedir.

Yezidiler arasında çıkması muhtemel anlaşmazlıklar tarafların ait olduğu sınıfın üstüne mensup kimselerin hakemliği ile çözüme kavuştu rulur. Problemlerin mahallinde halledilememesi halinde Őingaldaki alimlere havale edilir. Yazılı veya sözlü bir hukuk kuralı mevcut olmadığından hakemliğine başvurulacak insanların kararı ve görüşü tartışmasız geçerlidir. Miras taksiminde de bayanlara hisse verilmez, erkek evlatlar arasında eşit taksimat yapılır.

4- Yezidilerin Müslümanlarla İlişkileri :

Bölgede ulaşımın hayvanlar vasıtası ile ya pıldığı 40-50 yıl önce kervanların özellikle mallarını satmak ve geceleme amacıyla misafir oldukları Yezidi ailelerle dostluk ilişkileri kurdukları ve dostluklarını "kirvelik"bağı ile pekiştirdikleri bilinmektedir. Ta-

raflar birbirlerinin inançlarına saygı göstermiş, bir birlerini incitecek tahrik edici dini konulara girmemeye özen göstermiş,kutsal saydıkları değerlere müdahale etmemişlerdir.

Müslümanlar, Yezidilerin huzurunda "şeytan" kelimesini telaffuz etmemişler,duyacakları şekilde lanetlemelerde bulunmamışlar, yerlere görecekları şekilde tükürmemişlerdir. Buna kar şılık Yezidiler de Müslüman dostlarının ihti yacını tedarik etmek amacıyla evlerinde ibrik (abdest için) ve seccade bulundurmuşlar ve el emeği katılmadan sofraya konulabilecek yemek leri ikram etmeye gayret göstermişlerdir.

Zaman zaman tahrik ve tahkir maksadıyla Ye zidilerin huzurunda şeytana lanet okunması hu zursuzluklara neden olmakta, ancak inançları gereği müslümanlarla aynı muhitte yaşamamaları tatsızlıkların sınırlı kalmasını sağlamaktadır.

5- Yezidilerde Eğitim ve Öğretim :

Kast sistemine benzer sosyal hayat ve sınıfların iştigal alanlarının sınırlandırılmış olması yıllardır cehaleti arttırmıştır. Özellikle müridlerinin yalnız ziraatla meşgul olması gerektiğine dair dini emir,en geniş nüfusu oluşturan bu insanların okumayazma öğrenmelerini engellemiştir.

T. C. Yönetiminde de uzun yıllar ilköğretimin mecburi olmasına rağmen çocuklarını okullara göndermemişler ve köyelerine okul yapılmasını istememişlerdir.

Eğitim öğretim engellendiğinden üst sınıflarda ki, insanların her söylediği din olarak kabul edilmiş, hukuki meselelerinde verdikleri kararlar tartışmasız, adil ve itikadlarına muvafık addedilmiştir. Dini, ilmi ve tarihi bütün bilgiler: kavvalların anlattıkları ve aslında kendi içinde bile tutarlı olmayan

"Çirok"lardan alınmaktadır. Bu yüzden sözlü anlatımın çok geliştiği, saatler süren ve bil bilhassa Şeyh Hadî'nin kerametlerini ihtiva eden kıssaları anlatır ve zevkle dinledikleri müşahede edilmektedir.

Son yıllarda sınırlı da olsa okullara yönel dikleri, okuttukları çocuklarını Devlet Daire lerinde çalıştırdıkları görülmektedir. Bu nesil sayesinde kitap ve gazetelerle de tanışan Ye' zidiler, buna rağmen matbuatlarda geçen "Şey tan" kelimesini karalamakta, "ş" harfini sil meye çalışmaktadırlar.

Tahsil yapmış yeni Yezidi gençliğinin: Şeyh Hadi'nin gerçek inancını, Sultan Yezid'in kim liğini ve Melek-i Tavus'un mahiyetini genel kabul görmüş kaynaklardan öğrendikten sonra bütün cemaatlerini yönlendirmeleri tabii bir gelişme olacaktır.

6- Yerleşim bölgeleri :

Yezidi olmayanlarla komşuluk, buğday ve zi raattan ayrılık ve haram sayılan ticarete bu laşmak gibi sakıncalarından dolayı şehirlerde yaşamayı uygun görmezler. Midyat, Beşiri, Kurtalan ve Viranşehir ilçelerinin köyleri ile Rusya ve İran'da ikamet eden mensuplarının bulunduğu en yoğun biçimde ise, Irak hudutları dahilindeki Şıngal (sincar) dağlarında yerleşmiş bulunmaktadır. Rusya'daki dindaşları ile irtibatlarının yönetim sebebiyle kopuk olduğunu, diğer cemaat fertlerinin sık sık görüştük lerini ifade etmektedirler.

7-Yezidilerin Tarihi :

Siyasi olaylara iştirak etme arzusunda olmayan Yezidiler, Osmanlı ve İranlılar arasında vuku bulan savaşlarda her zaman Osmanlıların yanında yer almışlardır.

Rivayetlerine göre: "Kela Revandiz" yani Re vandiz kalesi olarak bilinen önemli bir mevkiin İranlılardan geri alınması için İslam Halife' si Yezidilerden yardım istemişti. Mirza adıyla nam salmış bir Yezidi cengaveri Osmanlı ların bir türlü geri alamadıkları, kaleyi tek başına güğüs göğüse kaleyi savunan oniki İranlı savaşçıdan çarpışarak geri almıştı. Halife, bu kahramanlığının mükafaatı olarak Mirza'yı Musul'a vali tayin etti ve ölünceye kadar bu görevi devam ettirdi.

Türklerin ve İranlıların sahip çıktığı "Rüs tem'e kurre zâl " veya "Zal Oğlu Rüstem"in de Yezidi olduğunu iddia ederler. O'nun hakkında bir çok kahramanlık destanı anlatırlar. Bu destanlarda anlatıldığına göre, acı kuvvetinin yanında günde bir kazan yemek ve bir kuzu ye diği de özellikleri arasında anlatılır.

Prof. Dr. Osman Turan, "Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi" adlı eserinde: Selçuk sultanı II. İzzettin Keykavus'un 1256 senesinde Moğol lara karşı Yezidilerden yardım istediğini ve Şeyh Hadi'nin torunlarından Şerafettin Ahmet komutasındaki bir orduyu Malatya üzerine gön derdiğini,halkın teslim olmakta direnmeleri ve ordusunun muhasarada 300 kişi kaybetmesi üzere rine geri çekilerek bölgeyi istila ve tahrip ettiğini, Oradan da Amid (Diyarbakır) üzerine yürüdüyse de Meyafarkin (Silvan) sahibi tara fından öldürüldüğünü ifade etmektedir.

1307 yılında Hakkari civarında yaşayan Yezidilerden "Musa" adlı bir kişinin mehdilik id diasında bulunarak etrafına 30. 000 kişi topla yarak isyan etiğini,bu ayaklanmanın daha sonra Moğol Ordusu tarafından kanlı bir şekilde bas tırıldığını izah eden yazar, bölgede cehaletin etkisiyle bu tür olayların sık sık cereyan ettiğini zikretmektedir.

E- DİNİ KISSALAR

1- Sultan Yezid KISSASI

Sultan Yezid ; Huda'nın bir meleği ve insanlar için hidayet vesilesidir. Fitnenin büyüdüğü ve anarşinin had safhada olduğu bir zamanda yeryüzüne gönderilmiştir. Dünyadaki fitne O'nun gelmesiyle yatışmıştır. Sultan Yezid'in hayatı, kimliği ve yaptığı icraatlar Müslümanların zan ettikleri ve iddia ettikleri gibi değildir. Çünkü her şeyden önce Sultan Yezid bir insan değildir. O asla Muaviye b. Ebu Sufyan'ın oğlu değildir. O bir insan olmadığı gibi insanların dünyaya gelmesi şeklinde gelmemiş, yani doğma mıdır. Sultan Yezid'in insanlığa bir kurtarıcı olarak gönderilmesinin tarihi hikayesi şu şekilde özetlenebilir.

Muaviye Bin Ebu Sufyan gençliğinde henüz Hilafetin tek sahibi iken Kahin'in birinden fa lına bakmasını ister. Kahin geleceğine baktıktan sonra Hilafetin zor ile kendisinden alınacağını ve bunun da bizzat oğlu tarafından ger çekleşeceğini söyler. Kahinin söyledikleri üzere Muaviye evlenmemeğe karar verir. 99 yaşına gelinceye kadar çocuğu olur endişesi ile hiçbir kadına yaklaşmaz. Fakat günün birinde kendisini akrep ısırır ve zehirler. Doktorlar bu akrebin zehirinden kurtulabilmesi ve sağlığına kavuşabilmesi için evlenmesinin şart olduğunu bildirdiler. Bu duruma bir çare bulmak amacıyla dört bir yanda koşuşturmalar başladı. Neticede kırk yaşından büyük kadınların çocuk doğurmayacağı dikkate alınarak uygun bir evlilik yapılmasına karar verildi. Ülke genelinde yapılan araştırmalar sonucunda asalet yönünden uygun olan Hz. Ömer bin Hattab'ın kızkardeşi 70 yaşındaki Maver'de karar kılındı.

Halifeye yakışır muhteşem bir düğün yapılır. Ve Maver gelin gönderilir. Gece vakti gelip te Muaviye'nin gerdeğe gireceği esnada Huda'nın lutfu ile Maver 14 yaşında körpecik bir kız olur. Henüz Muaviye gelinin yanına yaklaşmadan Huda'nın emri ile

Sultan Yezid insan su retinde Maver'in yanına indirilir. Bu yüzden "Enzeli" diye anılır. Bu dakikadan sonra bütün Şam Sultan Yezid'in nuruyla aydınlanır. Bu olay dan dolayı Sultan Yezid, Maver'i kendisine anne olarak kabul ederek bu şekilde hitab eder.

Bu gelişmelerden habersiz bulunan Muaviye B. Ebu Sufyan Zifaf odasının kapısını açınca gör düğü manzara karşısında dehşete düşer, olduğu yere yığılarak kendinden geçer. Ayıldıktan sonra kahinin söylediklerini hatırlayarak hem Maver'i hem de Sultan Yezidi Şam dışına sürgün eder. Yezid, annesi ile birlikte Basra şehrine yerleşmek zorunda kalır. Bu ayrılık yüzünden Şam kararır. Sultan Yezid ile müşerref olan Basra şehri ise aydınlanır.

Sultan Yezid, Huda'nın yardımı ile kerametler göstererek taraftar toplamaya başlar. Halk arasında şöhreti giderek artar. Halife Muaviye'yi kendisi ile keramet yarışına girmesi için zorlar ve davetlerde bulunur. Sultan Yezid'de Yezidilik inancına sahipti. Zamanın uygun olduğu hissettikten sonra, Muaviye'yi devirmek için Şam yolculuğuna çıktı. Şam'da Muaviye aleyhindeki faaliyetlerine kenar mahallelerden başladı. Rivayetlere göre ilk kerametlerini bir boyacıya göstermiştir. Nakış ipliği imalatçısı bir boyacıdan bir küp aldıktan sonra bir renk boyadan 25 renk boya çıkarmıştır.

Muaviye, Sultan Yezid'in namının iyice yayılması karşısında telaşlanarak öldürülmesi için ordusuna talimat verdi. Sultan Yezid'de taraf tarlarını teşkilatlandırarak Muaviye'nin ordu suna karşı savaşmıştır. Savaşı kaybedeceğini anlayan Muaviye, tahtını ve Şam'ı terketmek zorunda kalır. Sıkıntısından bir süre sonra da ölür. Sultan Yezid tahtın hakimi olur. Ülkede yaşanan huzursuzluklar da sona erer. Böylece Sultan Yezid'in Huda tarafından gönderilmesinin deki amaç tahakkuk etmiş olur.

Yeryüzündeki görevi sona eren Sultan Yezid, bir süre sonra Huda tarafından göğe şef edilir. Yezidiler onu "Sultan Yezidi Enzeli" diye yad ederler. Tanrı katında Melek-i Tavus ile birlikte ve Yezidi milletine şefaatte bulunmaktadır. Yezidilerin Sultan Yezide

olan bağılıkları dillerinden düşürmedikleri tercümesi aşağıya çıkarılmış bulunan şiirden de anlaşılmaktadır.

Kasesi ile sarhoş, hürmetiyle dürüstüm

Kızıl renkli Yezid'e tapıyorum

En ağır şartlarda dahi ona taparım

Yar ve arkadaşların yardımıyla ona taparım

Yezid der ki: "Ben kılavuzum, her tarafta bilinirim ve meşhurlum.

En ince nakışları nakşederim

Derin deryaların dalgıcıyım

Kuran, Tevrat ve zeburdan önceyim

Yakınlara uzakta bulunuyorum

Uzak olanlara da yakınım

Ayarı en ağır ve en saf olanım."

Azizim sensiz (ismini anmadan) yaşayamam...

2- Hazreti Hüseyin'nin Şehit Edilmesi

Sultan Yezidin askerleri içinde Şibil adında bir cengaver vardı. Şibil kahramanlığı ile nam salmıştı.Şibilin biri amcasının kızı Şehribar, diğeri yabancı olmak üzere iki karısı bulunu yordu. Şibil yabancı karısına alaka gösterir amcasının kızını ise umursamazdı.Günlerden bir gün Şibil hastalığının şiddetinden yataklara düşer. Ondan ümidini kesen yabancı karısı,ölümünü beklercesine bir tavır takınıp ilgisiz davranır.Diğer karısı, amcasının kızı Şehribar ise, başucundan ayrılmaz ve her türlü fedakarlığı yapar.Bu manzara hasta Şibil'i çok mütessir eder,karısı Şehribara iyileştiği takirde bir dediğini asla iki etmeyeceğine dair söz verir.

Uzun süren şiddetli bir hastalıktan sonra Şibil sağlığına kavuşur. Ancak karısı Şehribara karşı yakınlığını devam ettiremez yabancı ka rısına hastalıktan önceki ilgiyi tekrar göste rerek Şehribarı ihmal eder. Bu durumu hazmede meyen Şehribar, Şibil'e hastalığı esnasında verdiği sözü hatırlatır. Derhal boşanmalarının sağlanmasını , hatta çevreye de bunu duyurması için baskı yapar. Şibil, mertliğini ve sözünün eri olduğunu göstermek için Şehribarın istek lerini yerine getirir. Kısa bir müddet içinde Şehribar'ın birçok talibi çıkar. Bu taliplerin içinde Hz. Hüseyin'de bulunmaktadır. Şehribar Hz. Hüseyini beğenir. Verdiği sözün esiri olan Şibil, evlilik işlemlerini bizzat yürütür. Hazırlıklar bittikten sonrada Şehribar, Şibili gücendirmeye ve tahkir etmeye devam eder.

Gelinliğini giyip at'a bindikten sonra atın yularını eski kocası Şibil'in ellerine tutuş turur. Cengaver Şibil, bütün haşmeti ve şöhretine rağmen kendi karısını bir başkasına kendi elleriyle takdim etmenin ezikliği içinde harap olmaktadır. Hz. Hüseyinin evine doğru başı önüne düşmüş olduğu halde ilerlerken, Şehribar parmağındaki bakır yüzüğü çıkarıp Şibil'in başı üzerinden önüne fırlatır ve yüzük yere değdi ğinde altın oluverir. Bunun üzerine Şehribar, Şibile olanları göstererek şöyle seslenir:

- Ey Şibil! ben senin yanında iken bakır kıy metinde idim, fakat Hüseyin'in yanına gidiyorken altın kıymetine yükseldim.⁽¹⁾

Şehribar'ın böylesine ağır hakaretlerine daha fazla dayanamayan gururlu Şibil, atın diz ginlerini fırlatıp ortadan kaybolur.

Aradan bir müddet geçer ki, Hz. Hüseyin'in kendisini devirmek için Kufe'ye gideceğini haber alan Sultan Yezid, eski cengaveri olan Şibil'i huzuruna çağırır. Ülke genelinde yapılan aramalardan sonra Şibil bulunarak huzura getirilir. Sultan Yezid Şibil'den, Hz. Hüseyin'in sağ olarak kendisine getirilmesini ister. Ancak Şi-

1- Hz. Hüseyin dört kez evlenmiş olup, eşle rinin isimleri 1- Leyla 2-Ümmü Velet 3-Ümmü İshak ve 4-Er-Rübab'tır. Görüldüğü gibi hanımlarının arasında Şehribar adında bir bayan mevcut değildir.

bil'in eski kını Sultan Yezid'in emrini tam olarak yerine getirilmesini engeller. Şibil,hissiyatına mağlup olarak bilindiği gibi Kербela olayında Hz. Hüseyin'in kesik başını götürür.

Sultan Yezid bu durumdan fevkalade müteessir olur ve Şibil'e,"Şemmir" (defol) diyerek huzu rundan kovmuştur.

Bu tarihten sonra da hep Şemmir olarak anıl mış, işlediği cinayetten dolayı herkes kendi sinden uzak durmayı tercih etmiştir.

3- Şem'un Kepo Kıssası

Şöhreti afakı sarmış olan Şeyh Hadi, Yezidi Milletini irşad etmek ve aydınlatmak için köy lerini ziyaretten geri durmazdı. Köylüler O'nu ta'zimle ağırlar, hizmet ve hürmette kusur et mezlerdi. Yine günlerden bir gün köyün birine gitmiş ve halkın ziyaret isteklerini kabul etmişti. Ancak bekar genç kızların kendisini ziyaret etmelerine müsaade etmezdi. Bir gezisi esnasında köyün ileri gelenlerinden birisinin kızı, Şeyh Hadi'yi ziyaret edenlerin kendisi hakkında söylediklerine hayran kalmıştı.Her ne pahasına olursa olsun Şeyh'i ziyaret etmenin yollarını araştırdı. Neticede kendisini evli olarak gösterebilmek için bir taş parçasını bebek suretinde bağlayarak huzura gider.

Şeyh Hadi, Melek olması nedeniyle ve Huda'nın kendisine bahşettiği gaybı bilme kudreti sayesinde kızın yaptıklarından haberdar olur. Kız, kendisini ziyaret edip dışarı çıktıktan sonra, Şeyh taş'a emrederek . - "Ey taş, bebek ol." deyiverir.Kızın elindeki taş,bebek olur ve kız neye uğradığını şaşırır. O günden sonra taş bebeğin ismi" ŞEM 'UN KEPO" olur ve Şeyh Hadi'nin mucizesi olarak cümle alem tarafından bir alamet olarak bilinir.

4-Said Bin Cer Kıssası

Hz. Adem babamız ve Hz. Hava anamızın müşterek 72 çocuğu vardı.Günün birinde Meleki Tavus mucizesini göstermek üzere

bir deney yaptı. Adem babamız ve Havva anamızın kanlarını alıp ayrı ayrı testilere (Cer) koydu. Bir müddet kanlar testilerde bekletildikten sonra, Hava anamızın kanı tamamen bozularak haşerelere dönüştü. Adem babamızın kanından ise bir bebek meydana geldi.Saf ve katksız Adem'in kanından olan bu çocuğa Sait Bin Cer (Testinin Oğlu Sait) ismi verildi.

Hız.Adem ve Hız.Hava'nın 72 çocuğu bu üstünlü günden dolayı Said'i kıskanıyor ve çekemiyorlardı.72 kardeş birgün toplanarak sabahın ses sızlığında erkenden Said B. Cer'e toplu olarak saldırıp öldürmeyi kararlaştırdılar.Ancak Melek Tavus bu hilelerinden haberdar olmuştu. Akşam,henüz bütün çocuklar uykuda iken gelerek parmağını hepsinin ağzına sürdü ve onlardan ayrıldı.

Sabah olup çocuklar uyandığında birbirleriyle anlaşma melekkesinden mahrum olduklarını,herkesin ayrı bir dil konuştuğunu hayretle gördüler. İşte bugün kullanılan 72 dil o gün yaratıldı.Said Bin Cer ise Adem ve Havva'nın ortak lisanlarını konuşmaya devam ediyordu.

Yezidiler, Said Bin Cer'in neslinden olduklarını ve yukarıda anlatılan hadiseden dolayı o gün bu gündür 72 milletin kendilerine kin beslediğini iddia ederler...

5- Yaratılış Kıssası

Melek Fahrettin Huda'nın seçkin kullarından idi.Seçkin şahsiyetlerle oturup kalkardı. Kutsal bir gün çölden çalı çırpı toplayan bir kadın yükünü omuzlamak istedi, yükü ağır olduğu için gücü yetmedi.Melek Fahrettin durumu müşahede etti ve kadına yardımında bulundu. İşte o esnada Meleğin sırrı kadına sirayet eder ve bir süre sonra kadın bu sırdan hamile kalarak Yakup adında bir çocuk doğurur.Çocuk henüz ilk günlerinde mucizeler göstermeğe başlar. Ananın işleri ile meşgul olduğu bir esnada,oğul Yakup elek'in üzerinde yatıyordu. O sırada çölden : -Yeşil çayır neresidir, tosun atı nerededir. Şeyh Hadi'nin sembolleri nelerdir. Şek-

linde sorular soran bir sada duyulur. Anne şaşırır, fakat Yakup birkaç günlük olmasına rağmen anne sini teskin ederek:

-Anne ses muhakkak tekrarlanacak sen deki, Şeyh Hadi'nin sembolleri def,şıbab ve kos'tur. Şeklinde cevap ver.Dedi.

Şeyh Fahrettin doğru cevabı alınca" Bu benim sırrımdır" diyerek yanlarına gelir. Yakup,Şey hini görünce hürmetle ayağa kalkar. Şeyh,Yakup ile mülakat etmeye başlar.Gayesi sırlarını ifşa etmektir.Şeyh: Bir deniz gördüm. Hem deniz hemde balıklara ait, bir de inci gördüm bunlar nedir,ne ifade eder, diye sordu. Yakup Ey şey him! O inci olmasaydı ve biz aydınlığı ile şad olmasaydık iniciyi nasıl görebilecektik , dedi. Şeyh Erkek dediğin aslan gibi olmalı ,ilim ile kuşanmış Suvariyi hatırlatmalı hislerinin esiri olmamalıdır.İşte Şeyh böylesinden yardımını esirgemez, dedi. Devamla

-Ey Yakup doğurmamış hayvanı sağma düz kemik küreklerini sağlam diye satma, imansız olana canı gönülden muhabbet besleme, dedi.

Yakup," Hocam,altını sokaklara atmayın gafile rastlayabilir. Oğullar asıllarının benzeri olmayabilir diyerek şöyle devam etti.Ey hocam! haşır günü babanın amcazadelere, kardeşin kar deşe, kim senin hiçbir kimseye faydası olamaz ancak aşk ve şevk ile Şeyhinin zaviyesine bağ lanan kimseler müstesnadır.Şeyh, Ey Yakup tarla tarladan üstün değildir. Üç çift sür ve tohumunu bildiğin gibi kuvvetli olarak serp ki, ahiret sedasından sonra Huda senin gelirini bol kılsın. Sakın delilik edip tohumunu çorak bir araziye atayım demeyesin o zaman Ahirette o araziden diken toplarsın, dedi.

Yakup "-Hocam,çeşme suyunun başı sıcak olur. Senin çeşmen bize açıktır. Kendi düşene derman kar etmez" dedi.

Şeyh "-Ey Yakup! Eğer o gün olmasaydı(annene sır verdiğim) sen bu marifetleri bilir anne'ne evlat olur muydun ." Diye sordu.

Yakup "-Hocam! o gün anneme o sırrı ulaştır masaydın, bu gün ben olmayacaktım." Diye cevap verdi.

Şeyh, "-Henüz dünyaya yeni geldiğin halde ve ana sütü içmezden önce bu marifetleri nereden öğrendin." Dedi.

Yakup, " -Hocam, annemin sırtında bir nutfe iken bu gün etrafında emeklemekteyim, işte bu arada bu sırra vakıf oldum." Dedi.

Şeyh, "- Yakup,benim gözüm köpük köpük yanar ve ateşi birkaç beldeyi yakar." dedi.

Yakup, " -Hocam, benim gönlüm perişan olmakta ve şiddetli bir ateşle tutuşmakta ki,alevinden birkaç belde karanlığa gark olmaktadır." dedi.

Şeyh, "-Ey Yakup ! Adem peygamber yaratıldı ğında kimin orada olup kimin olmadığını bili yormusun ki, o sırada kendisine kol, bacak ve elleri takılmaktaydı." Dedi.

Yakup,"-Evet hocam Adem Peygamber yaratıldı ğında el,ayak,kafa sahibi kılımp üzerine kudret kasesinin sihri döküldü ğünde kimin orada bulunduğunu, kimin kaseyi döktüğünü biliyorum. Melek-i Tavus kaseyi boşalttı."

Şeyh, "-Yakup, Adem Peygamberin kalıbı dökü lüp,ruh'u içinde kandil gibi dolaştırıldığında kim orada idi ? kim yardımcı oluyordu ?" Dedi.

Yakup, "-Hocam,Adem Peygamberin kalıbı nakış edildiğinde ve içine ruh atıldığında Melek-i Tavus orada idi. Adem , sonradan hemen kalkıp yürüdü."

Şeyh,"- Yakup, gel seninle Adem'den öncesini konuşalım. O vakitler su vardı fakat değirmen çarkına ulaşamazdı.Onlar (Melekler.Nebiler) ne yer, ne içerlerdi." Diye sordu.

Yakup, " -Hocam, Nebilerimiz tesbih ederler. Huda'nın nurundandırılar. Onlara yemek ve içmek yoktur. Huda'ya hamd ve şükürlerinden dolayı tokturlar." Dedi.

Şeyh,"-Yakup, gel Adem'den sonrasını konuşalım. Su vardı, fakat değirmene yetişmezdi. O vakitler Nebilerimiz ne yer, ne içerdiler." Diye sordu.

Yakup, "-Hocam, bizim Nebilerimiz Manastır lardan okurlar. Cebredici ve birleştirici şeyleri konuşurlar.Hudaya olan şükürlerinden tok turlar." Dedi.

Şeyh,"-Yakup, orada bir terslik gördüm,deridir kılları yok. Dil'dir dolaşmıyor. Beldeler beldelere gitmiş oluyor. Bunun esbabı nedir." Diye sordu.

Yakup,"-Hocam,acayip değildir. Hepsi yazı ve kitaptan ibarettir. Gayptan bir ilim ki belde leri beldelere götürür. Beldeler o kitapla bi linir." Dedi.

Şeyh, "-Yakup, Huda'nın hatırı için söyle,bu dünyanın ortası neresidir."

Yakup, "-Hocam, yemyeşil bağlar gördüm ki,i çinde kuşlar ve bülbüller şakırdardı.Bu Dünyanın ortası Beyt'el Mamur'dur. (Şeyh

Hadi'nin türbesi) Büyükçe bağlar gördüm ki içinde hakikat yolları ve salihler bulunurdu, bu Dünyanın ortası Kudüs ve Halil (Mekke)dir." Diye cevap verdi .

Şeyh," -Yakup, Tanrı hakkı için Adem Peygamberden arta kalan toprağa ne oldu."

Yakup,"-Hocam sizin ilminiz dahilinde değildi. Beyt'el Mamur onunla inşa edildi."

Şeyh, "-Bir miktar daha vardı. Ona ne oldu."

Yakup," - Hocam, buğday tohumu ondan yaratıldı." Dedi.

Şeyh, " -Yakup, az daha vardı, ona ne oldu."

Yakup,"-Hocam, ondan çekirge vesair böcekler yaratıldı." Dedi.

Şeyh, "-Az daha vardı, ona ne oldu." Dedi.

Yakup, "-Hocam, o ilminiz dahilinde değildi, ondan pamuk ve yün tılsımı yaratıldı." Dedi.

Şeyh, "-Az daha kalmıştı, ona ne oldu."

Yakup, "-Hocam ona ilminiz yetişmemişti.O top rağı kanatlı cinler kaçırıp, yedi göğü dolaş tırıştı.Herkese o topraktan pay edilmemiştir. O toprağın geri kalan kısmı Beytel Mamur'a bı rakılmıştır." diye cevaplandırdı.

Şeyh, "-Yakup senden bir " el" istiyorum ki, etten olacak fakat bir anneden doğmuş olmaya cak,ve bir bebek istiyorum ki etten olacak fakat insandan doğma olmayacak." Dedi. Yakup, "-Hocam o el sahibi Şeyh Hadi'dir, ve o bebek Şemun Kepo'dur." Dedi.

Şeyh, "-Yakup,Huda'nın sair insanlar gibi ya ratmadığı kimdir. Su ile boğulan kimdir. Ve su ile kurtulan kimdir."

Yakup, "-Hocam ben her zaman senin hizmetin deyim, emirlerine amadeyim. Su ile boğulan Fi ravun ve askerleridir.Su ile kurtulan Nebi Musa ve kavmidir." Dedi.

Şeyh, "-Yakup, sözümü iyi dinle, hiç bir zaman kendi helalim başkasının haramı ile de ğiştirmeğe teşebbüs etme."

Yakup, " -Hocam, biz uşaklar efendilerimize hürmetkarız. Benim efendim sensin. Bütün ufaklar gibi marifetlerimin menba'ı sensin."

Şeyh, bu sözleri tatlı derken sararıp boza rır. Üçkez altı dağıtır. Bir altı'yı sır ale mine, bir altı'yı mir'ler dergahına, diğer al tı'yı da arif ve akif insanlara dağıttı. Şeyh, diğer haberleri de der ve parça parça dağıtır. Bir parçayı yeryüzüne, bir parçayı gök yüzüne, bir parçayı da denizlere serpiştirir.Şeyh Fah rettin'in sırları bundandır.

Şeyh, "-Yakup, seni kutsal yay ve ok ile müka fatlandıracağım v

Dünyanın dört bir yanını dolaştıracağım." Dedi.

Yakup, " -Hocam, ok ve yayın yanında def ile şıbab ve çiftçilik edevatı (malzemeleri) da isterim." Dedi.

Şeyh, "- Yakup, sırat köprüsü sarı'dır. Mis kokulu yerlerden evvel, içinde devler bulunan yüksek uçurumlar vardır."

Yakup, "- Hocam, sırat köprüsü yeşildir,dev lerle dolu uçurumlar sonunda,mis kokulu yerler vardır. Şeyh Hadi'nin karargahı erzak ve yiyeceklerle doludur."

Bazı sözler hakikatın, bazıları ise marifetin timsalidir.Şeyh

Fahrettin, Yakub'un bu marifetinden dolayı memnun kaldı.Kıssamız burada sona erdi.

6- Şeyh Hadi ve Şeyh Abdulkadir Kıssası

Şeyh Hadi,Şam'daki zaviyesinden ayrılıp,halkı irşad gayesi ile LALEŞ'E gelir. Müridlerinin içinde fevkalade zengin olan Hz.Fasil, kafile'ye yemek yedirmek isteyip büyük hazırlıklara başlayınca, Şeyh Hadi:

-Yalnız bir koyun getir ve gerisine karışma. Dedi.

HZ.FASIL şaşırır,fakat hemen emri yerine getirir,koyun kesilir. Kafilenin hepsi O tek koyundan midesini doldurup ayrılınca Şeyh Hadi, elindeki kudret kamçısını hayvanın toplanıp bir küme haline getirilen kemikleri üzerine sallayarak tekrar canlı vaziyetine çevirir. Bu durum çok uzun bir zaman aynı şekilde devam eder. Tanrı katında Şeyh Hadi, Melek-i Tavus ve Sultan Yezid aynı seviyededir. (Yezidilerin) Bunların büyüklüğü hakkındaki tartışmaları ke sinlikle yasaktır.

Şeyh Hadi'nin, Leleş'ten ayrıldığı bir sırada, Abdal, Zekeriye ve Hüseyin'i Hallaç, fırsattan istifade ederek Şeyh Hadi'nin koyununu kesip yiyelim, sonra da O'nun kudret kamçısını kemiklere

sallayıp eski haline getirelim dedi ler.

Abdal hayvanı boğazladı,Hüseyini Hallaç par çaladı Ve Zeke-riya da kemiklerini kırıp doğra dı.Koyunun etini yiyip karınlarnı doyurduktan sonra, kemikleri bir araya topladıkları zaman kudret kamçısıyla diriltmek isterler. Tılsım tutmaz ve hayvan dirilmez. Üç arkadaş, çok te laşlanırlar.Mesele Hz. Fasıla açılır. Hz.Fasıl çok sinirlenir ve Şeyh Hadiye sitemde bulunur. Şeyh Hadi, üç arkada-şa çok kızar ve şöyle bed duada bulunur.

-Hayvanı kim boğazladı.

-Abdal boğazladı.

-İnşallah O'da boğazlanır.

Şeyh,

-Kim parçaladı.

-Hüseyin Hallaç parçaladı.

-Umarım ki, O'da parçalanır.

-Hayvanı kim doğradı.

-Zekeriya doğradı. Dediler.

-İnşallah O'da doğranarak öldürülür.

Üç arakaş bir müddet sonra beraber oldukları halde Yahudile- rin saldırılarına maruz kalırlar Abdal,Şeyh Hadi'nin söylediği gibi boğazlanır, Zekeriya ise canını kurtarmak için kaçar,ancak Yahudi-lerin kendisini takip ettiğini anlayınca Tanrıya dua eder. Arkasına saklandığı ağaç ya rılır ve Zekeriya ağacın içine girer. Yahudiler çevrede onu göremeyince ağaca girdiğini anlarlar ve hızar getirip ağacı doğrarlarken , Zekeriya da,Hz.Şeyh'in bedduasına uygun olarak birlikte doğranır.Geriye kalan Hüseyin'i Hallaç divana geti- rilir (Şeyh'in divanına). Divanda bulunanların tümü silahlarını çe- kerek onu par çalarlar. Böylece Şeyh Hadi'nin üç haine ver verdiği

ceza,(bedduası) yerine gelmiş oldu.

Divan'da bulunanlar arasında, Şeyh Cüneyt a dında salih bir şahsiyet vardı. Şeyh Hadi ona bir darbe vurmasını söyler. Fakat Şeyh Cüneyt elindeki gülü parçalanmış cesedin üzerine bı rakır.

Parçalanmış ceset bir ırmağa atılır, ırmağın suyu uzun müddet kanlı ve kırmızı olarak akar. İşte bu sıralarda daha ilerdeki bir köyde oturan Şeyh Cüneyd'in kızı yorgun ve susuz olarak su içmeye gelir.Suyun kirli olduğunu gören kız içmemeye çalışır, hatta üç kez avucuna su alır ve içmez. Ancak susuzluğunu yenemeyen kız has talanmak pahasına da olsa suyu içmek mecburi yetinde kalır. Suyu içtikten sonra garip duy gulara kapıldığı halde, o anda b ir mana veremez.Kız, suyu içtikten bir müddet sonra hamile olduğunu anladı.Fevkalade üzüdür ve uzun zaman durumunu muhafaza edemeyeceğini anlar,olanları annesine açıklar. Birlikte sırlarını ailenin diğer fertlerinden ve çevreden saklamaya çalış ırlar. Altı ay sonra aleni olan şişkinliğin saklanamayacak mahiyette olmasından dolayı,kızın annesi vaziyeti kocasına söylemeye karar verir. Şeyh Cüneyd'in huzuruna gidip durumu açıklayınca,şeyh mevkii ve şerefi icabı çok mü tessir olur. Hemen kızını çağırıp azarlar.Kızın ağabeyini de çağırıp sinirli bir şekilde,

-Bacım al ve bir dağ başında öldür, cesedini de çalı,çırpımın arasında bırak. Şerefimiz ancak böylece temizlenebilir." Dedi.

Kızın ağabeyi bir at getirip bacısını bindirir ve hemen yola koyulurlar. Kız bu esnada çok sevdiği bir kumaş parçasını da yanına alır. Ağabeyi bacısının başına gelen bu acı durumdan üzgün,başı önünde ilerlerken derin bir çalılığa rastlarlar. Bu mahalli uygun gören ağabey, bacısından attan inmesini ister. Bu sırada kız attan inmek için eğilince yükü ağzından düşer. Ağabey kendi kendine," bacım kabahatlı olsaydı çocuğu ağzından düşmezdi." Diye kanaat getirir. Bacısına dönerek"suçsuzluğuna inanıyorum. Bu yüzden seni öldürmeyeceğim ancak seni köye de götüremem, bacışının çaresine sen bakacaksın."Di yerek köye döner. Bu sırada kız

yanına aldığı kumaşı ve mendili ile çocuğunu güzelce sarar, emzirdikten sonra kendisini emniyete alabilmek için çevrede bir sığınak aramaya başlar. Akşam karanlığı bastırıldığı esnada, Tanrının emri ile civardan bir geyik sürüsü geçer, dişi bir geyik te çocuğun baş ucuna gelip süt emzirir. Geyik bu vazifesini uzun bir müddet devam ettirir. Bebeğin annesi ise her nereye giderse gitsin sağ olduğuna dair haberin babasına ulaşacağını bildiği için yine kendi köyüne gitmeye karar verir. Gece vakti köyün kenar mahallelerinden birinde oturan yaşlı ve yalnız yaşayan bir ih tiyar kadının kapısını çalar. Yaşlı kadın karşısında Şeyh Cüneyd'in kızını görünce şaşırır. Derdini dinledikten sonrada O'nu ağırlar, izzet ve ikramda bulunur, derdini paylaşır. Kızın annesi, kızının özlemi ile üzüntüsünden devamlı ağlamaktadır, Ancak korkusundan gizlemektedir. Aradan dört ay kadar geçtikten sonra, beldenin hatırı sayılır kişileri Şeyh Cüneyd'e gönderilerek kızının af edilmesini isterler, Hatta, "-Ya kızını af et, ya da hepimizi birlik te öldür." Diyerek ısrarda bulunurlar. Bu sırada kızının sağ olduğunu duyan Şeyh, oğlunu çağırıp bacısını neden öldürmediğini sorar. Kızın ağabeyi bacısını öldürmek istediği sırada karşılaştığı manzarayı anlatır. Bunun üzerine kızın masum olduğunu anlayan babası, kızını tekrar evine alır. Çalılıkların arasında dişi bir geyik tarafından bir müddet beslenen bebek günün birinde civarda avcılığa çıkmış zengin bir beyin tazıları tarafından bulunur. Bey bu küçük çocuğu çok sever, evlatlık olarak yanına alır. İtina ve bakımlı bir şekilde beslenen çocuğa "Abdulkadir" ismi takılır Abdulkadir, evlenme çağına gelince babalığı :

" -Oğlum artık evlenme zamanın geldi, Kendine emsalin bir kız buluver." Deyince, Abdulkadir,

-Baba, senin uygun göreceğine ben de razıyım istediğini kabul ederim. Diye mukabalade bulur. Bey uzun araştırmalar neticesinde kendisi gibi bölgenin eşrafından, Cüneyd'in kızında karar kılar. Muhteşem düğün yapıp kız damat evine getirilir. Gece vakti damat zifaf odasının kapısını açtığında hayrete düşer.

-Esağfirullah,Anne senin ne işin var burada. Deyince, gelin a-dayı afallar,konuşmasından bir şey anlamadığını söyler.Bunun üzerine Abdulkadir yanında taşıdığı kumaş parçası ve işlemeli mendili cebinden çıkararak gösterir.

- Bak anne, bu kumaş ve bu mendil senindir. Beni çalılıkların arasına bıraktığında bunlarla sarmıştın.Deyince,annesi durumu farkeder ve şefkatle kucaklaşırlar. (Şeyh) Abdulkadir, za manla ilmini ve kerametlerini aşikar ederken, şöhreti de yayılır.Nihayet bir gün babalığına,

-Baba, bütün Şeyh'ler Şam'da ikamet ederler, Tartışma ve keramet yarışını orada yaparlar. Müsaade ederseniz ben de bu gruba katılmak is tiyorum. Bey, Şeyh Abdulkadir'in bu isteğini kabul eder, yanına birkaç muhafız da vererek Şam'a yolcu eder. O sıralarda Şam'daki Meşayihin başında şeyh Mehemedi (Muhammed) Rufa'i, Seyit Mehemedi Kebir ve Şeyh Mehemedi Urfa'i bulunuyordu.Bu üç şahsiyet Şam'a yani bir şeyhin gelmekte olduğunu duyduklarında,Karşılamağa gidip keramet seviyesini ölçmek istediler. Bunun içinde kendisine bir leğen dolusu yoğurt gönderirler. Şeyh Abdulkadir, bu sorunun cevabını bulur. Yoğurt leğenin ortasına güzel bir gül dikerek geri gönderir. Bu hareketinin manasını şöyle izah eder .

-Onlar, Şam'ın, Şeyhlerle dolup taşıdığını veyeni birinin getirebileceği bir gelişmenin bu lunmadığını söylemek istediler. Ben de leğene gül koymakla durumu bildiğimi,ancak Şam'a Sul tanlık, Şeyh'lerin 'piri' olmak için geldiğimi ima ettim.

Şam'lı şeyhler Onun bu hareketini garip kar şılarlar, ve :

-Mademki, ne demek isteğimizi anladı o halde Şam'a gelebilir. Dediler. Kendisine bir ev hazırlayıp ihtiram ettiler. Şam'da Şeyh'ler ara sındaki keramet yarışının böylesine çetin ol duğu sıralarda, Şeyh Hadi Şam'da zahir oldu. Halka ve şeyh'lere vaaz ve nasihatlarda bulundu. Kerametleri ile herkesin dikkatini üzerine çekti, kendisini böylesine kabul ettirdiği bir zamanda,"- Her kim ki

size "yeşil el"i gösterir bilinki o hakikaten şeyh'tir.Çünkü gerçek şeyh " Yeşil El" e sahip olandır." Diyerek ortadan kayboldu. Şam'da aniden ortadan kaybolan şeyh Hadi,Laleş'e gelerek kendisine bir zaviye inşa eder. Halkı irşad eder. Halkı irşad gücü ve kerametleri kısa zamanda ülkenin her tarafında duyulur.Onun bu şöhreti Şam Şeyhlerini rahatsız eder, Toplanarak Laleş'teki bu şeyh'i denemek üzere aralarında sır ve keramet sahibi kırk kişi seçerler. Kırk büyük şeyh Laleş'e gitmek üzere yola çıktıklarında,Arslanları binek ve yılanları kendilerine kamçı yaparlar. Bir müddet sonra bir bulut parçası tarafından takip edildiklerini anlarlar. Aralarında ihtilaf çıkmaması için bir reis seçmeye karar verirler. Reis üzerinde ittifak edemeyecekleri rini anladıklarında, içlerinden biri,

-Hepimiz birbirlerimizden uzaklaşalım. Tepe mizdeki bulut parçası gölgesini hangimizin üzerine düşürürse o başkanımız olsun. Dedi.

Biribirlerinden ayrılırlar ve bulutu takip etmeye başlarlar. Bulut Seyyid Muhammedi kebir gölge yapınca, anlaşmalarına sadık kalarak onu reis olarak kabul ederler. Seyid Muhammed cemaate seslenerek:

-Ey cemaat ! hepinizi şeyh'in huzuruna çıka ramam, içinizden üç dört kişi seçmem gerekir. Bu sebeple herkes sır ve kerametini burada gösterebilir ki,duruma göre bir seçme yapabileyim dedi.Herkes kerametini saymaya başladı.Kimisi, -Yedi kat gök ve yedi kat yeri görüyorum. (Dünya öküz balığının boynuzları üzerinde sa kindir.) dedi.

Şeyh Abdulkadir de bu cemaattadır, sıra ken disine gelince,

- Maşallah hepinizin fevkalade kerametleri vardır.Halbuki ben şu dağın eteğini görüyorum, Arkası görünmediği için göremiyorum. deyince,

-O halde neden geldin diye sorarlar.

- İsterseniz geri dönerim. Deyince O'nu vaz geçirtirler.

Nihayet Hac'(Mekke) ca gelirler.Ziyaretleri rini eda ettikten sonra,Seyid Muhammedi Kebir, hırka ve tesbihini kabe'nin mücavirine teslim eder.Gayesi yanına gidecekleri Şeyh'ten tesbih ve hırkasının akibetini sormaktır. Uzun süren yolculuktan sonra tekrar dinlenmek üzere bir köyün yakınında mola verirler. Herkes çadırını açıp, çadırına kurulduktan sonra Şeyh Abdulkadir'in çadırı önünden, elinde ineğinin dizginleri olduğu halde yaşlı bir kadın geçer. Şeyh kadının dizginlerini tutup inekle beraber kuş gibi abasının altına saklar. Kadın dizginlerin elinde olmadığını hissedince arkasına döner, fakat ineğini bulamaz, geri dönerek aramaya başlar. Şeyh Abdulkadir'in çadırına gelerek.

-Derviş ! ineğim kayboldu, Allah rızası için gördün mü ? deyince. Şeyh:

- Çevredekilerin hepsi Şeyh'tir, ineğin burada kaybolmaz, onlar görmüş olmalıdırlar. Zaten aralarında yedi kat gök ve yedi kat yeri görenler vardır. Diyerek kadını diğer çadırlara gönderir. Kadın, komşu çadırlara gidip ineğini ister,

- Şu çadırın sahibi beni gönderdi, bana ineğimi gösteriniz.

Deyince, Şeyhler, Şeyh Abdulkadire gelip iftiraya uğradıklarını söylerler. Bunun üzerine şeyh Abdulkadir:

- Hani yedi kat gök ve yedi kat göğü görürdünüz, Nasıl oluyor da az önce kaybolan koskoca ineği göremiyorsunuz, demek ki, keramet sahibi olduğunuz doğru değildir . Dedi.

Sonra da elini abasının altına atan Şeyh Abdulkadir ineğinin dizginlerini çıkarıp kadına göstererek.

-Bunlar senin mi ? Deyince, Kadın :

-Evet benim. Dedi. Sonra da, abasının altından ineği bir kuş gibi çekip çıkarır.

-Ya bu inek te senin değil mi ?

-Evet işte ineğim, hay Allah senden razı ol sun. Deyip ayrılır.

Daha evvel mucize sahibi olmadığımı söyleyen Şeyh Abdulkadir Geylani'nin böylesine bütün şeyh'leri mat edecek bir mucize göstermesi diğer şeyhleri şaşırttı .

- Hani sen keramet sahibi değildin. Dediler.

Şeyh Abdulkadir kendilerine cevaben:

- Sizin söylediklerinizin doğru olmadığını biliyordum. Eğer ben de, o ortamda kerametimi söyleseydim değersiz kalacaktı. Gördüğünüz gibi benim söylediklerim safsata değildir.

Şeyhlerimiz bu sohbet ve tartışmalardan sonra tekrar Laleş'e doğru yola koyulurlar. Onların bu durumu ilk andan itibaren Şeyh Hadi'nin bilgisi dahilindedir. O, salih bir şahsiyet olan ve aynı zamanda en yakın müridi olan Mame Reşan'ı bu davetsiz misafirlerini karşılamaya gönderir. Mame Reşan kafiye karşılayıp şeyh'in selam larını söyledikten sonra onları zaviyeye buyur eder. Birlikte Laleş'e girdikten az sonra kırk misafirin hepsi bir mahzene düşerler. Karanlık, darlık ve havasızlıktan korkup, Şeyh Hadi'den yardım talep ederler. Şeyh, onlara:

-Geriye yaslanın. Dedi.

Şeyhler geriye yaslanırken biraz olsun nefes alabildiler.(Bugün Laleş'te mağara olduğu gibi durmakta ve bu kırk ulu Şahsiyetin sırtlarının izi mağara duvarlarında görülmektedir.)

Kafile reisi Seyyid Muhammedi Kebir karanlık mağaradan Şeyh Hadi'ye seslenerek :

-Namaz kılmak istiyoruz, bize su lazım.Dediler. Şeyh Hadi suya seslenerek:

-Ey zezem! mağaraya gel. Diyerek emreder ve su gelir. Şeyh'ler abdest alıp namazlarını kırlarlar. Mağarada delik bulun-

madığı için su yavaş yavaş mağarayı doldurmaktadır. Boğulmaktan korkan mahpuslar suyu boşaltma imkanı bulama dıkları için tekrar Şeyh Hadiden yardım diler ler. Şeyh onlara seslenerek:

-Beni imtihan etmeye geldiniz. şimdi ne hal lere düşüğünüzü görün. Diyerek suya boşalması için emir verir. Sonra da mağaraya küçük bir delikten, Seyyid Muhammed Kebir'in Hac'(Mekke) da bıraktığı hırka ve tesbihini vererek,

-Al bunları, beni denemek için Hac'da bırak mıştın. Dedi.

Bu arada şam'lı şeyhler, hayvanlarının acıkmış olabileceğini düşünerek,

-Hayvanlarımız acıkmıştır onları doyurmanızı istiyoruz. Dediler.

Mame Reşan, aslanların mandalarla,yılanların da tavuklarla beslenmekte olduklarını ve bu hususta müsterih olmalarını haber verir. (Mame Reşan,Şeyh Hadi'nin emri ile huzurunda olmamak şartı ile keramet gösterirdi.) Daha sonra Şeyh Hadi'nin emriyle misafirler mağaradan çıkarılırlar. Gördükleri manzaralar. ve kerametler karşısında hayretler içerisinde şeyhin huzuruna çıkarılırlar.

Kafile reisi Seyid Muhammed Kebir:

-Gösterdiğin bütün kerametler bizi fevkelade şaşırttı. Şüphesiz bunların hepsi Huda'nın ka tındandır.Ancak senden gerçek şeyhliğin alameti olan "Yeşil el"i göstermeni istiyoruz. Dediler.

Şeyh, bu isteklerini yerine getirerek onlara "Yeşil el"i gösterirken kafiledeki bütün şeyhler hemen orada şehadet getirip, Şeyh Hadi'ye iman ederler.

Kafile, şeyh'ten müsaade isteyip duasını talep ederler.O'da,onlara dua edip izin verdi ve ayrıldılar.(Bütün Yezidiler şeyh'in emirlerini yerine getirmeye çalışırlar. Çünkü yasaklarına uymayanlar için, şiddetli bir kabir azabı var dır.)

Şeyh Hadi göğce çıkmadan önce müridleri ona :

-Ey şeyhimiz ! sen gidince bizim halimiz nice olacak. Dediler.

Bu meseleyi çözmek için en yakın müridi ve aşiretinin reisi Berekat'ı yerine vekil tayin ederek, O'na:

-Benden sonra taifemin idaresini sana ve senin soyuna bırakıyorum.(Elini Berekat'ın başına koyarak okşar)Bundan sonra senin ismin şeyh Hadi olsun.Diyerek göğce, Hudanın katına çıkar.

Şeyh İsmail'in kavline göre:

-Şeyh Hadi keramet sahibi ve gerçek bir şeyh idi.

Şeyh Şaban'ın kavline göre:

-Şey Hadi bütün hayatını irşad uğruna harcadı ve sonunda gökyüzüne ref edildi.

Şeyh Abdulkadir Geylani (Rahımanı)nin kavline göre:

-Şeyh Hadi'nin ilmi nihayetsiz, kerametleri hesapsızdı.....

SONUÇ

Yezidilerin tarihi hakkında yazılmış bulunan bilgiler, itikatları konusunda ileri sürülen görüşleri, sosyal ve kültürel hayatları ve en önemlisi, köylerinde mülakat usulü ile elde ettiğimiz malumat ve gözlemlerimizi mümkün olduğu kadarıyla sunmaya çalıştık. Mevcut bilgilerin ışığında Yezidiliğin doğuşuna sebep olan hususlar ile Yezidiliğin kimliği hakkındaki soruların cevaplandırılmasına da gayret ettik:

Kanaatimize göre, Yezidiliğin doğuşuna sebep olan unsurları şu şekilde özetlemek mümkündür:

1- Taassup : "Şeyh uçmaz, uçururlar" sözünü ispatlarcasına, Şeyh Hadi'ye olağanüstü ve çok hayali üstünlükler izafe edilmiştir. O'nun Hu da'nın büyük meleklerinden olduğu insanları hidayet maksadıyla insan şeklinde dünyaya gönderildiğine inanılır.

Kıssalarında: Şeyh Hadi'nin, Şeyh Abdulkadir Geylani ile muasır olduğu, Laleş'te zaviyesinin bulunduğu, Şam ile yakın ilgisinin bulunduğu, birçok keramet ve mucizeler gösterdiği, bütün akranlarını keramet yarışında ezici bir şekilde geride bıraktığı anlatılır. Şeyh Abdulkadir Geylani ve İmam-ı Gazali, mektup ve sohbetlerinde ifade ettikleri ve bir çok tarih kitabıyla da te'yid edildiği üzere Şeyh Adiy b. Musafir alim, zahid ve kerametleri bulunan bir şahsiyettir. Tarih ile ilgili kaynak kitaplarında evlatları ve torunları olarak zikredilen isimlerin (Şeyh Hasan ve Şeyh Şerafettin gibi) Yezidilerce ulu kişiler olarak nitelendirilmesi hatta Şeyh Hadi'yi ululadıkları gibi torunlarını da melek suretinde tasavvur ederek ululadıkları görülmektedir. Bu temel düşüncelerden hareketle Şeyh Adiy B. Mu safir ile Yezidilerin sahiplendiği Şeyh Hadi'nin aynı şahıs olduğuna dair, kesinlik arzeden deliller mevcuttur.

2- Cehalet : Medeni bir hayattan mahrum olan cahil halkı ir-

şad etmek ve tebliğ maksadıyla dağlık Sincar bölgesine zaviyesini inşa ederek yerleşen Şeyh Adıyy Bin Musafir'e kısa zamanda tabi olan halk, O'na sadakat ile bağlandılar. Bu bağlılıklarını O'nun çocuklarına ve torunlarına da dozunu arttırarak devam ettirdiler. Öyle ki, onların bütün emirlerini dini prensipler olarak benimseyip uygulamakta bir sakınca görmediler. Onların bu riayetkar tavırlarının en önemli sebebi, okuma- yazma bilmemeleri ve dolayısıyla İslami bilgilerden yoksun olmaları idi. Ayrıca Şeyh Hadi'den sonra, müridlerinin köy ve mezralarda iskan edilmesi ve dünyada olup bitenden koparılması, zamanla dışarıya kapalı ve cehaletleri körüklenmiş olan : inançları, gelenekleri ve dünya görüşleri farklı, değişik bir cemaat haline gelmeleri sağlanmış oldu.

3-Ekonomik ve Siyasi Çıkar Hesapları :

Şeyh Hadinin torunları ve özellikle Şeyh Hasan, gerek dedesi ve gerekse Yezid Bin Muaviye hakkında fevkelade mübalağalı sözler sarf ederek müridlerinin sadakatini kötüye kullanmışlardır. Ne yazık ki, bu tehlikeli ve abartılmış sözler, Şeyh Hadi ve Yezid sevgisini İslam Peygamberinin önüne çıkarmayı başarmış ve bu arada da onların torunlarına da ekonomik ve siyasi nüfus sağlamıştır.

4- Gelenek ve Eski İnançlar :

Hz. Adem'in çocukları Habil ve Kabil ile bir likte başlayan Hak ve Batıl mücadelesi kesin tiye uğramadan devam edegelmiştir. Toplumda vahiy kültüründen uzaklaşmalara paralel olarak anarşizmin hakimiyeti ortaya çıkmıştır. Bu sapmalar tek Tanrı inancının yozlaştırılarak "Ya ratma" fiiline somut nesnelere de ortak edilmesi şeklinde tezahür etmiştir. Başlangıçta İslami bir düşünceye sahip olan Şeyh Hadi'nin müridleri, O'nun vefatından yıllar sonra Şeyhlerine Meleklik, Peygamberlik ve hatta Hudanın yardımcılığı vasıflarını yükleyerek itikadi bir kaos'a doğru sürüklenmişler ve bu arada İslamiyetten önceki gelenek ve inançla-

rını da tekrar hayatiyete geçirmişlerdir. İçinde yaşa dıkları dışarıya kapalı ortam da bu oluşuma destek sağlamıştır.

Sozü edilen şartların hazırladığı bir ortamda filizlenen Yezidilik inancı: İslamiyetten: Namaz Oruç, Zekat ve Sünnet Olmak gibi ibadet ve törenleri, Hristiyanlıktan (Süryani Mezhebin den): Vaftiz ve birtakım dualar, Mecusilikten: Köpek, Ziraat, Buğday ve Güneş sevgisi, Sabii likten: Yıldızların kutsallığı ile Hint Dinlerinden : Kast Sistemi ile Tenasuh'ul-Ervah dü şüncelerini bünyesinde toplayarak bir bütün halinde" yeni bir din" olma gayreti göstermiş tir. Lakin herbiri değişik menşe'li olan bu parçalar hiçbir zaman uyum sağlayamamış ve i nandırıcı da olamamıştır. Bu eziklik sebebiyledir ki, Yezidi olmayanlara hiçbir bilgi, itikadları gereği sızdırılmamaya çalışılmıştır.

Canlı kaynaklardan sağlanan bilgilerle, ilmi ve Tarihi kaynaklarda mevcut bilgilerin tahlili neticesinde: Yezidiliğin, İslamiyetten kopmuş ve küçük bir topluluk tarafından uzun yıllar temsil edilen bir akide olduğu anlaşılmaktadır.

Takdim ettiğimiz bilgi ve belgeleri incele yecek" aklı selim" sahibi herkesin bu neticeye ulaşığı ümit ve kanaatindeyim.

KAYNAKLAR

- 1- M.Şerafettin YALTKAYA, Dar'ul-Funun İlahiyat Fakültesi Dergisi Sayı.3
- 2- Diyanet İslam Ansiklopedisi, Adiy b.Musafir Maddesi
- 3- Prof.Dr.Osman TURAN, Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi
- 4- Yakut el-Hamavi, Mu'cem'ul-Buldan
- 5- Yafii, Mir'at-ul Cinan
- 6- Gazali'nin Mektupları, Bayezıt Kütüphanesi No: 3750
- 7- Abdullah b.Es'ed el-Yafii, Cami'ul Keramat' ul Evliya Cilt II
- 8- Davut OKÇU, Yezidilik ve Yezidiler (A.Ü. İlahiyat Fakültesi.Lisans Tezi,1979)